

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra pedagogiky

NÁZEV PRÁCE

Program Začít spolu na konkrétní základní škole
Program Step by step at specific primary school

Eliška Ryšavá

Vychovatelství
Kombinované studium

Vedoucí práce: Mgr. Magdalena Richterová

PRAHA 2019

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Poděkování patří Mgr. Magdaléně Richterové za cenné rady, odborné vedení a provázením mojí bakalářskou prací. Také bych ráda poděkovala řediteli základní školy Slatiňany Mgr. Ivu Mandysovi a paním učitelkám za umožnění a poskytnutí rozhovoru.

ABSTRAKT

Téma své práce jsem si zvolila vzdělávací program Začít spolu a zjištění možných problémů či nedostatků s ním spojené na konkrétní základní škole. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části stručně představím jiné pojetí práce s dětmi na základních školách. Cílem výzkumné části bylo zjistit, zda dotazované učitelky na konkrétní základní škole vidí v programu Začít spolu nějaké nedostatky ale i nějaká pozitiva. K získání těchto informací jsem použila rozhovor.

KLÍČOVÁ SLOVA

Program Začít spolu, Centra aktivit, Hodnocení, Mladší školní věk

ABSTRACT

The topic of my work I chose to program Step by step and identify possible problems or shortcomings associated with it at a particular elementary school. Work is divided into a theoretical and practical part. In the theoretical part, I will briefly introduce a different concept of working with children in primary schools. The aim of the research part was to find out whether the interviewed teacher at a particular primary school see some shortcoming, but also some positives in the program Step by step. I used the interview to get this information.

KEYWORDS

Program Step by step, Centers of activity, Evaluation, Younger school age

Obsah

1	Úvod	7
2	Program Začít spolu.....	8
2.1	Co to je Program Začít spolu.....	8
2.2	Trocha historie.....	9
2.3	Centra aktivit	9
2.3.1	Uspořádání třídy.....	10
2.3.2	Vybavení center	11
2.4	Organizace vyučování	11
2.4.1	Průběh jednoho takového dne	11
2.5	Hodnocení dítěte.....	13
2.5.1	Obecná doporučení pro hodnocení dětí	15
2.5.2	Pozorování	15
2.5.3	Portfolio	18
2.5.4	Slovní hodnocení.....	19
2.6	Škola a rodina.....	20
2.6.1	Osobní kontakt učitele s rodinou	20
2.6.2	Písemná spolupráce učitele s rodinou	21
2.6.3	Rodiče ve třídě	22
2.7	Inkluzivní vzdělávání	23
2.7.1	Co přináší inkluze	23
2.7.2	Podpora kulturní rozmanitosti.....	24
2.8	Talentované děti	25
2.9	Přístup zaměřený na dítě	26
2.9.1	Humanistické a demokratické principy.....	27
2.9.2	Individuální přístup	30
2.9.3	Shrnutí přístupu orientovaného na dítě	32
2.10	Konstruktivismus.....	33

2.10.1	Evokace.....	34
2.10.2	Uvědomění si významu.....	34
2.10.3	Reflexe	34
3	Mladší školní věk.....	35
3.1	Vývoj myšlení	35
3.2	Jazykový vývoj.....	37
3.3	Emocionální vývoj	37
3.4	Sociální vývoj.....	38
3.5	Fyzický vývoj.....	39
4	Mezinárodní certifikát vynikajícího učitele.....	41
5	Praktická výzkumná část	43
5.1	Vlastní výzkum.....	44
5.2	Shrnutí výzkumu	50
6	Závěr	55
7	Seznam literatury	58

1 Úvod

Ve své bakalářské práci se budu snažit přiblížit metodický vzdělávací program Začít spolu, který podporuje demokratické principy a individuální potřeby dítěte. Hlavním cílem mé práce bylo v praktické části zjistit, zdali dotazované učitelky vidí v programu Začít Spolu nějaké nedostatky či se potýkají s principiálním problémem programu. Také mne zajímalo, jakým způsobem se s těmito problémy vypořádaly a jaké vidí pozitiva tohoto programu pro děti. Informace, jak program vyhovuje v praxi, jsem získala od učitelek a učitelů z jedné základní školy pomocí polostrukturovaného rozhovoru.

Téma své práce jsem si zvolila proto, že pracuji v zařízení, kde se s tímto programem Začít spolu přímo pracuje a výsledky tohoto programu jsou zřetelné. Hned jak jsem viděla, jakým způsobem se s dětmi pracuje, jsem si uvědomila jak je program Začít Spolu inovativní. Zatím na programu Začít Spolu nevidím nic negativního, ale třeba v jiném zařízení to mohou vnímat jinak. Myslím si, že samotná aplikace na této základní škole ukáže možné komplikace, se kterými se učitelky a učitelé mohou potýkat. Proto jsem se vydala na tuto základní školu zjistit, zda mají učitelé a učitelky nějaké problémy s programem Začít spolu, nebo jim z velké části vyhovuje, tak jak je. Školu, ve které se uskutečnil můj výzkum, jsem si vybrala z mnoha důvodů. Jeden z hlavních důvodů proč jsem si školu vybrala, je ten, že jsem sama školu navštěvovala. Zním učitelé, kteří zde učí a vím, že jsou velmi kvalifikovaní a zodpovědní. A z tohoto důvodu je velice zajímavé dělat rozhovor s učiteli, kteří mne dříve učili.

2 Program Začít spolu

2.1 Co to je Program Začít spolu

Program Začít spolu je metodický vzdělávací program pro školy a mateřské školy, jak realizovat cíle a požadavky rámcově vzdělávacího programu. Mezinárodně se program označuje jako Step by Step. V České republice se tento program objevil se souhlasem MŠMT ČR v roce 1994 pro mateřské školy a od roku 1996 byl povolen na školách. Program Začít spolu je realizován ve více než 30 zemí, a to na Slovensku, v Maďarsku, Chorvatsku a v mnoha dalších zemích. Program podporuje rozvoj společností fungujících na základě demokratických principů a výchovu a vzdělávání, které je v souladu s demokratickými principy, respektují osobnost žáka, vedou je ke kritickému myšlení, aby dítě dokázalo samo si o věci utvořit obrázek, dokázalo si stát za svým názorem a třeba ho i obhájit a zároveň respektovat názory druhých. Program Začít spolu zaštiťuje mezinárodní asociace ISSA, nevládní organizace podporující demokratické principy a podílení rodičů na výchově jejich dětí.

Jak uvádí Krejčová a Kargerová (2011, s. 12) tento program je velmi otevřený systém, který umožňuje jakékoliv škole i všem učitelům přizpůsobit si jeho konkrétní podobu kultuře, zvykům a tradicím určité země, jejímu vzdělávacímu systému a potřebám dětí v dané zemi. Je to pedagogický přístup, který spojuje dnešní poznatky pedagogiky a psychologie s osvědčenými vzdělávacími postupy. Můžeme zde najít učení Komenského a Montessoriové nebo procesy učení v dílech Piageta či Eriksona.

Společnost se samozřejmě stále vyvíjí a posouvá kupředu, a tak nemůžeme tuto podobu programu Začít spolu brát jako finální a jedinou správnou verzi, je to jen jedna z mnoha možných cest, jak děti něčemu naučit a vzdělávat je, proto je velký předpoklad, že se program bude dál vyvíjet spolu se společností.

Na program velmi oceňují, že u dětí buduje základy dovedností a znalostí důležité pro člověka, který bude muset čelit nárokům a problémům dnešní doby. Děti se připravují na to, aby se aktivně zajímaly o učení a samy se uměly aktivně a hlavně efektivně učit, aby je učení bavilo a našly smysl toho, proč se učit. Dle Lukavské (1998, s. 387) program stojí na 4 základních principech a těmi jsou individualizace práce, chápání světa

v souvislostech, práce v centrech aktivit a zapojení rodin do práce školy. Program rozvíjí různé rysy osobnosti, které jsou velmi potřebné v této rychle se měnící a rozvíjející se společnosti. Například se rozvíjí schopnost přijmout a umět se vyrovnat s různými změnami, schopnost kriticky uvažovat, umět se rozhodnout a nést za své rozhodnutí zodpovědnost, umět řešit problémy, rozvoj tvořivosti a představitivosti, být samostatný a zároveň dokázat spolupracovat s ostatními a v neposlední řadě se zajímat o společnost a o prostředí, ve kterém žijeme, být šetrný k přírodě, snažit se sžít s přírodou, umět přírodě i dávat a ne jen z ní brát.

V programu je kladen důraz na individuální přístup k dítěti a na spolupráci školy, rodiny a širší společnosti ve výchově a vzdělávání. Program Začít spolu reaguje na požadavky inkluze, a proto umožňuje začlenění dětí se speciálními potřebami do běžné třídy. V programu Začít spolu jde o pedagogický přístup směřující na dítě.

2.2 Trocha historie

V začátcích Začít spolu u nás byl program nastaven tak, aby odpovídal požadavkům a pravidlům běžného základního vzdělávání. Změny ve školství však programu přineslo velké pozitivum. Nový školský zákon platný od ledna 2005 zavedl rámcový vzdělávací program. Tím pádem se staly školy samostatné v rozhodování o učebním plánu a osnovách. Jinými slovy základní školy sami vytváří školní vzdělávací program. Program Začít spolu tedy odpovídá požadavkům sepsaných v Rámcovém programu pro předškolní vzdělávání a v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání. Program představuje celkový vzdělávací systém, který nabízí učitelům cesty k osvojení klíčových kompetencí. Program tedy nabízí velké množství inspirace pro vzdělávání a je jen na daném učiteli, zda program Začít spolu použije ve výuce jako celek, jako celý systém nebo využije pouze určité prvky.

2.3 Centra aktivit

Mezi neobvyklý prvek, se kterým se zaručeně setkáme v programu Začít spolu, jsou centra aktivit. Tyto centra rozdělují třídu na menší pracovní místa. Tyto místa bývají odděleny menším nábytkem a jsou různě tematicky zaměřeny, kde se vykonává určitá činnost. Děti v těchto centrech aktivit mají prostor pro práci s určitými předměty a

materiály. Je zde možná práce jak individuální, tak práce skupinová. Děti se učí od sebe navzájem, mohou si pomáhat, spolupracovat a tím, že jsou v malých skupinách, se mohou lépe domlouvat, snadněji komunikovat a řešit problémy, lépe vyjadřovat svůj názor a zároveň se učit přijímat a respektovat názory a postoje druhých. „Práce v tzv. centrech aktivit je podporou svobodné a odpovědné práce“ (Lukavská 1998, s. 390). V centrech se uskutečňuje i to, o čem jsem psala už dříve, že děti se učí samostatnosti a zároveň spolupracovat.

„V takto uspořádaném prostředí přechází aktivita z učitele na dítě“ (Krejčová, Kargerová 2011, s. 58). Děti tak aktivně přijímají nové vědomosti. Žáci mají možnost dobrovolně si vybrat, do jakého centra půjdou a tam budou pracovat. Názvy center na prvním stupni: centrum psaní, centrum čtení, centrum Matematika a manipulativa, centrum ateliér, centrum kostky a centrum pokusy a objevy.

Názvy center však nejsou vždy stejné, v mateřské škole, kde pracuji máme centra: ateliér, kuchyňka, pokusy a dílna, manipulační hry, kostky a auta, hudba a divadlo, knihy a písmena.

2.3.1 Uspořádání třídy

Centra jsou od sebe oddělena stoly, kobercem, nízkým nábytkem, který se může využít na pracovní materiály. Přes nízký nábytek pak má učitel přehled, co se v jakém centru děje. Jednotlivé koutky se označují názvy, počtem maximálních míst a obrázkem. Také se dbá na to, aby tiché části nebyly poblíž hlučných částí center. Počet míst v jednotlivých centrech se přizpůsobuje počtu dětí ve třídě. Třída také musí být uspořádána tak, aby respektovala bezpečnost dětí.

Při rozdělování třídy na centra je dobré zapojit i žáky, aby se ve třídě cítili příjemně, byla pro ně třída přehledná a věděli kde, co naleznou. Další důvody rozdělení center udává Lukavská (1998, s. 392-393) děti jsou vedeny ke svobodné volbě činností. Děti jsou schopny si uvědomit vlastní možnosti, které v takovém postupu učení mají. Takováto práce je vede k odpovědnosti, uvědomění si na jaké úkoly dosáhnou a na čem je potřeba zapracovat. Dalším důvodem rozdělení třídy na centra aktivit je rozvíjení schopností, jako např. naslouchání druhým lidem, obhajovat vlastní názor, spolupracovat, respektovat

druhé, být zodpovědný za svojí práci i práci skupiny. V takovém prostředí jsou naplňovány dvě podmínky pro vyučování – možnost výběru a přiměřenost času.

2.3.2 Vybavení center

Každé centrum by mělo mít dostatečné množství pomůcek tak, aby mohla pracovat celá skupina. Co je důležité je to, že děti mají pomůcky ve své úrovni, snadno dostupné a díky tomu mohou samostatně pracovat a sami si brát potřebný materiál. Každá pomůcka má své místo, které je nápisem či obrázkem označené. Děti, když dokončí práci, všechny pomůcky vrací zpět na svá místa. S žáky se vytvoří pravidla pro práci s materiálem v jednotlivých centrech. Pravidla jsou tvořena v kladných větách. Školy, které vyučují podle tohoto programu, se snaží úzce spolupracovat s rodinou, a tak se mohou s prosbou o doplnění materiálu obrátit i na rodiče dětí.

2.4 Organizace vyučování

Program začít spolu je dost odlišný od běžné formy studia, a tak se není čemu divit, že i stavba celého dne bude zcela jiná. Vyučování se organizuje podle dvou věcí. Podle vyučovacích bloků nebo podle tematických projektů, které navzájem proplétají jednotlivé předměty a utváří logické celky. Důležitý organizační prvek je týden, ve kterém se děti dobrovolně střídají v zadaných činnostech jednotlivých centrech aktivit. Tyto povinné úkoly vedou k získávání potřebných vědomostí, schopností a dovedností. Ideální organizace činností ve třídě vypadá tak, že se děti zabývají ve stejnou dobu různými činnostmi, které si sami vyberou. Je však dosti obtížné uvést platný a konkrétní průběh vyučování ve třídách. Délka jednotlivých činností se odvíjí od potřeb dětí a samotného tématu, na kterém ve třídě pracují.

2.4.1 Průběh jednoho takového dne

V jednotlivých školách se jeden takový den může od sebe dost lišit, neboť v programu Začít spolu není jednotný, konkrétní návod, jak mají ve třídách pracovat. Struktura dne a délka jednotlivých aktivit se vždy řídí potřebami dětí. Což znamená, že každý učitel si den přizpůsobuje podle svého, aby se pracovalo dobře jak učiteli, tak

žákům. Takže jeden takový příklad průběhu dne si, každý může utvořit k obrazu svému. Ukázku můžeme vidět u Krejčové a Kargerové (2011, s. 78-81).

1, Ranní kruh – trvá asi 20-30 min.

Každý den ve škole začíná ranním kruhem, který slouží pro setkání všech dětí a učitele. V ranním kruhu se odehrávají nejrůznější aktivity, jako je přivítání, sdělování činností z předchozího dne a vyjadřování svých pocitů, jak se zrovna cítí, co je trápí. Tento ranní kruh je také dobrou příležitostí pro různé třídní rituály, které mohou stmelovat třídu. A v neposlední řadě samozřejmě ranní kruh slouží k motivaci k danému tématu, o kterém se budou učit. Také se zjišťuje, co vše už o tématu děti vědí, a co by je dále zajímalo a rády by se naučily.

Po těchto krocích následují organizační informace – co se ten den bude dít, jaké činnosti budou v jednotlivých centrech a další kroky. K sdělování těchto informací slouží ranní zpráva. Je důležité, aby ranní zpráva byla již od samého začátku pro děti přehledná, srozumitelná a pokud možno každý den trochu jiná. Ranní zpráva by měla být krátká a postupem času ji mohou děti tvořit sami. Ranní zpráva slouží k informování, co děti ten den čeká, k motivaci na daný úkol a k uvědomení si nově získaných poznatků.

2, Společná práce – trvá asi 60-90 min.

Po ranním kruhu se všichni společně věnují učivu z českého jazyka a matematiky. Děti si učivo osvojují a procvičují různými didaktickými hrami. Děti pracují samostatně či ve dvojicích nebo malých skupinách. Připravené úkoly mohou být takové, které běžně zvládnou, a pak o stupeň těžší. V této části pracují všechny děti na jednom zadaném úkolu. Může se sem zapojit i tělesná výchova a vyučování cizích jazyků.

3, Přestávka – trvá zhruba 20-30 min.

4, Činnosti v centrech aktivit – trvá asi 60-90min.

Práce, která je připravena pro děti v centrech aktivit se vztahuje k tématu, které se právě probírá. Děti si zvolí centrum, ve kterém samostatně pracují na zadaném úkolu. Centrum si děti volí podle nějakých pravidel, nejčastěji se zapisují do tabulky na celý týden. Takové zapisování zajišťuje, že se děti mohou dostat do všech stanovišť a za splnění

úkolů nesou zodpovědnost. V každém centru aktivit jsou připravené i úkoly na víc. Činnosti jsou většinou zadávány, aby vedly děti ke spolupráci a vzájemné pomoci.

5, Hodnotící kruh – trvá asi 20-30min.

Na konci dne se všichni sejdou v kruhu. V tomto hodnotícím nebo také závěrečném kruhu děti sdělují výsledky svých prací. Hodnotí, co se jim zdařilo a co pro ně bylo obtížné a proč. Také si navzájem předávají zkušenosti a tím se od sebe učí. Žáci se tak naučí sebe hodnocení a kladou si cíle do dalšího učení. Mohou se také hodnotit děti mezi sebou a samozřejmě se do hodnocení zapojuje také učitel.

2.5 Hodnocení dítěte

Jedna z mnoha obtížných činností učitelů je hodnocení žáka. Hodnocení musí být objektivní a učitel by se měl zaměřovat hlavně na výsledky a vývoj učení i práci dětí. „Učitel systematicky sleduje, zaznamenává vývoj, proces učení dítěte a učební výsledky dítěte, přičemž se vyhýbá předpojatosti a stereotypům“. (Kargerová, Krejčová, Maňourová, 2011, s. 29). Proto je důležité vědět, jakým způsobem v programu Začít spolu uchopily takové hodnocení žáka – Krejčová, Kargerová (2011, s. 111 a nasl.).

Hodnocení jako *zpětná vazba*, která dává dítěti i rodičům informaci o výkonu a kvalitě jeho práce a tím zlepšuje následné činnosti a chování dítěte.

Hodnocení jako *motivaci*, pro následnou práci dítěte a důležitý faktor, který ovlivňuje vztah dítěte ke škole a učení, proto je potřeba se zaměřovat na pozitivní zpětnou vazbu. Každé dítě lze pozitivně ocenit, za jeho výsledek práce, snahu či chování a za mnoho dalších věcí.

Hodnocení jako *proces shromažďování informací* o dítěti a na základě těchto údajů se upravují vzdělávací postupy, aby se mohlo dítě dále rozvíjet a učit se.

Hodnocení jako *dovednost učitele*, aby učitel dokázal správným způsobem kladně ohodnotit žáky.

Hodnocení jako *dovednost samotných dětí*, která podporuje jejich samostatnost a bude jim sloužit po celý jejich život. V hodnocení je porovnáván současný průběh, výsledky prací a chování dítěte s těmi jeho předchozími.

Každé dítě je tedy porovnáváno spíše se sebou samým, než aby bylo souzeno podle ostatních spolužáků ve skupině. Hodnocení je založeno na individuálních normách, a aby se takové hodnocení mohlo prakticky použít, využívají se nejrůznější metody ke sběru informací o dítěti. Aby se u dítěte mohly posuzovat jeho pokroky a posuny, je užíváno takzvaného *průběžného rozvíjecího hodnocení*. Hodnocení je chápáno jako stále probíhající a nikdy nekončící proces, jehož cílem je co největší podpora rozvoje každého dítěte. Podstata takového hodnocení spočívá v poskytování zpětné vazby, která dítěti prospívá, motivuje ho k dalším činnostem a je založena na co nejobektivnějších názorech o dítěti. Ty jsou formulovány na základě hodnocení dítěte v přirozených situacích. Tyto situace nastávají převážně při práci v centrech aktivit, kdy žáci řeší praktické úkoly, které vycházejí z tematického projektu. Výsledkem práce může být praktický výrobek, plakát, prezentace či koláž, ať už se jedná o to nebo o to, vždy se v takové to situaci jedná o předvedení schopností, dovedností poradit si s problémem, o aplikaci, co již žák umí a zná v praxi. Tento způsob hodnocení se může také označovat pojmem *autentické hodnocení*, kdy se hodnocení zaměřuje na výkon, který má smysl i mimo vyučování a ten vzniká při učení, které umožňuje osvojení poznatků a dovedností v podmínkách blízcích se co nejvíce praxi a vedoucí k okamžitému smysluplnému využití učební látky v reálné situaci.

Průběžné rozvíjecí hodnocení se zaměřuje nejen na výsledné výstupy dětí, ale také na proces, kterým děti prošly při jejich tvorbě. Neboli je hodnocená jak výsledná práce, tak způsob, kterým té práce docílily. Důležité je zmínit fakt, že podávání zpětné vazby není pouze na učiteli, ale že na svém hodnocení se podílejí samy děti a jejich rodiče.

Možné hodnotící postupy, techniky a metody, které v programu *Začít spolu* můžeme nalézt, jsou:

obecná doporučení pro hodnocení dětí

pozorování

portfolio

individuální vzdělávací program

sebehodnocení
slovní hodnocení

2.5.1 Obecná doporučení pro hodnocení dětí

Největším doporučením pro hodnocení dětí v programu Začít spolu je hlavně kladné, pozitivní hodnocení. Učitel by měl poskytnout dítěti pozitivní ocenění za jeho snahu, pokrok či za každý, byť jen malý úspěch. Takové to kladné hodnocení buduje u dítěte sebedůvěru a chuť k dalšímu rozvoji a vzdělávání. Pozitivní zpětnou vazbu může dítě dostat najevo různými způsoby. Přímou určenou pro dítě a to verbálně (slovně) či neverbálně (gesty), zcela náhodně od jiné osoby a také zpětnou vazbu si dítě poskytuje samo.

Dalším takovým doporučením je, že „pozitivní povzbuzení by mělo být zcela konkrétní... bez užívání subjektivních formulací“. (Krejčová, Kargerová, 2011, s. 113). Je lepší pozitivně rozvést, co se mu povedlo nežli říct jen „Jsi šikovný, moc se mi líbí, jak jsi to vybarvil“. Je potřeba mluvit o dítěti a o tom, co se jemu povedlo, a ne mluvit o sobě. Pokud se učitel naučí tomuto formulování pochval, pomůže dítěti zbavit se závislosti na učitelově osobě a podpoří důvěru v jeho vlastní schopnosti. Dítě si snadněji uvědomí své možnosti úspěchu, posílí své sebevědomí. Pozitivní zpětná vazba zároveň podporuje zájem o aktivní učení. A jak takové účinné ocenění žáků může vypadat? Například pravidelně oceňujeme žádoucí formy chování dítěte, nikoli dítě. Konkrétní a přesné hodnocení toho, co dítě udělalo. Chování oceňujeme ihned. Chválíme i malý pokrok, kterého dítě dosáhne. Chválíme snahu a úsilí. Využíváme rozmanité formy zpětné vazby. Pokyny a pravidla formulujeme pozitivně. A mnoho dalších účinných způsobů hodnocení.

2.5.2 Pozorování

Pozorování je běžná součást práce učitele, kdy pozorujeme dítě, aniž bychom jej rušili nebo vědělo, že je pozorováno. Pomocí pozorování se získávají a zpracovávají informace o chování dítěte v konkrétních situacích. Pozorováním můžeme poznávat vývojovou úroveň dítěte, intelektové schopnosti, osobnostní charakteristiky, individuální

styl učení, zájmy dítěte, silné a slabé stránky dítěte. A díky pozorování se můžou získat informace o pokrocích dítěte, informace o dítěti pro jeho rodiče, informace o kvalitě a výsledcích učitelovi práce, podklady pro motivaci dětí, podklady pro vytvoření individuálního vzdělávacího plánu a podklady pro plánování výuky či přípravu tematických projektů.

Podle Krejčové a Kargerové (2011, s. 115 a násl.) asi nejobtížnější úkol při pozorování spočívá ve snaze, o co nejobektivnější zaznamenávání toho, co vidíme. Každý vnímá svět kolem sebe trochu jinak, a proto to co vidíme, může být ovlivněno tím, co očekáváme, že uvidíme tím, co vidět chceme a tím, co si myslíme o schopnostech a povaze dítěte. Do takového pozorování se také vkrádá stupnice našich hodnot, naše city a získané zkušenosti. Úplné objektivní pozorování tedy není možné, ale je možné se naučit míru zkreslení snížit. K tomu učitelé pomůžou určité principy objektivního pozorování:

Musí znát sám sebe – když dobře známe sami sebe, můžeme vypožorovat věci, na které jsme moc citliví a dávat si na ně pozor.

Zjistit co nejvíce informací o dítěti, které učitel pozoruje – aby úsudek o dítěti byl co nejobektivnější. K tomu je zapotřebí získat co nejvíce informací a zaměřit se na všechny stránky osobnosti dítěte.

Používání rozmanitých metod zaznamenávání, pozorování – aby pozorování bylo co nejefektivnější, je dobré používat více technik, jako jsou například krátké zápisy, fotografie, portfolio a jiné.

Pozorování je nekonečné – jinak řečeno nikdy se nemůže získat tolik informací, aby pozorování mohlo být ukončeno. Dítě se stále vyvíjí a mění se jeho potřeby, chování, zájmy, úroveň jeho dovedností, jeho schopností a tomu všemu je potřeba vždy přizpůsobit činnosti, které se pro dítě připravují. Díky pozorování se o dítěti získávají stále nové a aktuální informace.

Popis chování dítěte nemusí znamenat, že učitel rozumí jeho příčinám – lidé mívají sklony pozorované chování určitým způsobem interpretovat, přetvářet a vysvětlovat příčiny jeho vzniku. Je důležité si uvědomit, že to, že popíšeme pozorované chování, ještě nemusí znamenat, že víme a rozumíme, proč vzniklo.

Podmínky pro pozorování

Pro pozorování je důležité si vymezit prostor a čas. Pozorovat se může kdykoliv během dne, ale převážně když učitel není v roli hlavního aktéra a děti pracují samostatně. Což v programu začít spolu je mnoho takového prostoru, neboť děti hlavně pracují samostatně. V takové chvíli je čas na pozorování a žáci se mohou zachytit v přirozených situacích a jejich přirozené reakce, lze vidět, jakým způsobem pracují a komunikují s ostatními a to vše, aniž by věděly, že jsou pozorovány. Je potřebné se držet v pozadí, aby se u žáků nevzbuzovala pozornost a nenarušily se jejich přirozené reakce. Je vhodné si předem určit, co se bude pozorovat a na to se zaměřit. Pozorování je dobré provádět v různou dobu během dne. Je možné sledovat různé reakce v závislosti na měnících se situacích.

V záznamech se používá popis toho, co se vidíme a situace se nijak nevyhodnocuje. Vytvoří se tím jednoduchý a stručný záznam, který popisuje konkrétní situace a chování dětí. Při pozorování se používají přímé citáty dětí. Každý zápis je dobré označit datem, časem a místem, kdy se záznam provedl. Také se často zápis doplňuje o myšlenky, otázky či domněnky pozorovatele při pozorování. Tyto všechny poznámky pomohou učiteli si uvědomit, co vše o dítěti už ví, co potřebuje ještě zjistit a na co se v dalším pozorování potřebuje dále zaměřit.

Po určité době shromážděné záznamy a zápisky zkontrolujeme, pomohou nám udělat představu o pokrocích dětí a tím naplánovat další postupy k podpoře jeho učení. Údaje o dítěti je potřeba zachovat v soukromí a neposkytovat je nijak veřejně. Na základě těchto shromážděných dat může docházet k určitým závěrům o dítěti, pokud by k tomu mělo dojít je dobré určitý názor zformulovat do otázky. Dostane-li názor podobu otázky, stále je možné vše vidět objektivně i nadále. A co se stane, pokud vytvoříme nějakou domněnku o dítěti? Dáváme mu určitou nálepkou, zaškatulkujeme jej do určité kategorie a toto začlenění používáme jako hotovou pravdu. Takový úhel pohledu může ovlivnit naše postoje a postupy používané ve vztahu k dítěti. Náš pohled na žáka se stává zkráceným a je obtížné jej měnit.

Druhy záznamů z pozorování: Písemné záznamy, Hlasové záznamy, Obrázkové záznamy

2.5.3 Portfolio

Jedno z možných prostředků hodnocení je portfolio. Portfolio je soubor prací dítěte, které se shromažďují. Poskytuje rodičům i učiteli informace o dítěti o jeho pokrocích, které už dítě urazilo a o jeho vývoji. Jsou to různé desky nebo krabice, do kterých si dítě ukládá své práce. Je ovšem důležité, aby všechny práce v portfolio obsahovaly datum svého vzniku. Lépe se v tom orientuje a pouze s uvedeným datem práce mohou sloužit k pozorování pokroku dítěte. Portfolio vypovídá o aktivitách a úkolech, na kterých dítě pracovalo a celkově dokumentuje vývoj a učení dítěte. Děti tak i sami mohou hodnotit svůj vývoj a pokrok a sami vidí, v čem se můžou ještě zlepšovat.

Portfolio se dělí na různé typy: sběrné, výstavní a hodnotící.

Sběrné portfolio

Toto portfolio zahrnuje veškeré práce dítěte za určité období. Lze sem založit jakoukoliv práci, ale také komentáře, poznámky a postřehy rodičů a učitele. Sběrné portfolio může obsahovat:

ukázky ze psaní – prvotní i konečné;

ukázky prací ze všech oblastí – pracovní listy, zprávy z experimentů;

záznamy z deníku dítěte;

výstupy z projektů;

reakce na četbu – referáty o knihách, otevřené otázky s odpověďmi;

zvukové záznamy hlasitého čtení;

výtvarné práce;

fotografie projektů a aktivit.

Výstavní portfolio

Zde se nachází nejúspěšnější práce dítěte. Toto portfolio slouží k veřejné prezentaci, můžou do něj nahlédnout návštěvníci třídy. Může sem být zařazeno:

práce, které ukazují pokrok dítěte, práce, na které je dítě pyšné, písemné úvahy dítěte.

Hodnotící portfolio

Na základě prací v tomto portfolio je vytvářeno hodnocení dítěte. Portfolio tohoto typu naopak není k nahlédnutí pro veřejnost. S hodnotícím portfoliem pracuje pouze učitel, rodiče a dítě. Zde by se mělo objevit:

práce potvrzující pokroky dítěte;
záznamy z pozorování;
poznámky z konzultací s rodiči dítěte a s dítětem samotným;
zájmy dítěte;
formuláře sebehodnocení vyplněné dítětem;
zprávy o dítěti od jeho rodičů.

Rodičům jsou zasílány zprávy o dítěti a k těmto zprávám se zasílají také portfolia, a tím si udělají lepší obrázek o pokroku dítěte. Z tohoto důvodu si děti pravidelně nosí svá portfolia domů a své práce probírají s rodiči. Když proběhne konzultace, jsou rodiče požádáni o písemné vyjádření k portfoliu dítěte. Rodiče mohou napsat jakékoliv postřehy, otázky či připomínky. Rodiče samozřejmě vždy nemají čas přijít do školy a prohlédnout si práce svého dítěte, a proto je velmi důležité posílat portfolia domů, aby byli důkladně informováni o vývoji a zlepšeních svého dítěte. Vyplněný formulář rodiči může posloužit jako součást záznamů o dítěti a poskytnout informace o komunikaci učitele a rodičů skrz portfolio.

2.5.4 Slovní hodnocení

Děti jsou od první do třetí třídy hodnoceny slovně a někdy je toto hodnocení doplňováno klasickou formou školního vysvědčení. Slovní hodnocení se nepoužívá jen v pololetí a na konci školního roku, ale i v průběhu celého školního roku při každodenní práci dítěte. Toto hodnocení je zpětnou vazbou jak pro dítě, tak pro rodiče. Každý učitel by si měl sám pro sebe vytvořit systém, kterým bude získávat podklady k vyhodnocení prací žáků a také si dát dostatek času na sepsání zpráv pro rodiče. Takto je učitel schopen získat o žácích mnoho informací a jeho hodnocení může být ucelenější a objektivnější.

2.6 Škola a rodina

V programu Začít spolu kladou velký důraz na spolupráci s rodinou dětí. Uvědomují si, že rodina je důležitou součástí života dětí. Rodina je primárním vychovatelem svých dětí, má na výchovu dítěte největší vliv. Rodiče také nesou odpovědnost za vzdělávání svých dětí, proto mají mít možnost spolurozhodovat o jejich naplňování vzdělávání. Rodiče a učitele jsou vnímáni jako rovnocenní partneři.

Spolupráce s rodinami je považována za velice významný faktor, který podporuje efektivitu vzdělávání dětí. „Vytváří se tak předpoklad, že se bude minimalizovat napětí, které je historicky dáno mezi dvěma socializačními institucemi – tj. mezi rodinou (jako víceméně uzavřený systém) a mezi školou (systémem otevřeným)“. (Lukavská, 1998, s. 388). Z tohoto důvodu by se školy měly snažit vytvářet podmínky pro fungování partnerské spolupráce s rodiči, navázat s nimi kontakt a pravidelně ho udržovat a nabízet jim nejrůznější formy spolupráce. „Individualizovaný přístup je uplatňován nejenom ve vztahu k dětem, ale také k jejich rodinám“. (Kargerová, Krejčová, Maňourová, 2011, s. 12). Škola umožňuje rodičům vybírat takové typy spolupráce, které nejvíce vyhovují jejich potřebám a možnostem. Časté možnosti spolupráce jsou – osobní kontakt učitele s rodinou, písemná spolupráce učitele s rodinou nebo rodiče ve třídě. Samozřejmě je možné přijít na spoustu jiných metod jak spolupracovat s rodiči.

2.6.1 Osobní kontakt učitele s rodinou

Důležitá je první návštěva rodičů ve škole. Je podstatné umožnit rodičům, aby se seznámili s prostředím třídy, školy a se vzdělávacím programem a jeho metodami ještě předtím, než dítě do školy nastoupí. Při rodičovském setkání se pracuje s cílem umožnit rodičům vyzkoušet si stručný systém práce, kterým bude vedeno jejich dítě. Rodiče převážně absolvují uvítací kruh, v centrech aktivit mají připravené úkoly, které ve skupinách vypracovávají a v závěru si mohou ujasnit otázky či nejasnosti během celého postupu. Rodiče samozřejmě mají možnost kdykoliv se přijít podívat do samotné výuky a s učitelem probrat své dotazy. Taková setkání se nenechávají bez využití, ale získávají se základní data o dítěti. Rodiče jsou žádáni, aby informace o dítěti zapsali do připravených listů, které se posléze stávají součástí osobního spisu dítěte. Při takovém prvním setkání se

společně s rodiči tvoří také pravidla pro vzájemnou spolupráci, jsou obeznámeni s očekáváními a požadavky, které na ně učitel má, a naopak učitel se dozví, jaké očekávání mají rodiče.

Jedna z možností, jak komunikaci zasvětit do tajů tématu očekávání, je vytvoření dohody mezi rodinou a školou. Hlavní je, aby dohoda vyhovovala obou stranám, jak rodičům, tak učitelům, škole. Určitým druhem dohody, smlouvy o vzájemných vztazích a spolupráci může být také řád školy.

Při dnešním vytížení rodičů jim zbývá velmi málo času. Proto jsou příchody a odchody dítěte ze školy velmi důležité k budování dobré komunikace mezi školou a rodinou. Rodiče tímto způsobem mohou být informováni o aktivitách, které se ten den budou dít, o dosažených úspěších dítěte či případných problémech a podobně.

Pokud nastane situace, která vyžaduje rychlé řešení, tak se používají pro komunikaci telefony, SMS a E-mail. Někteří rodiče tyto prostředky mohou volit jako běžnou komunikaci se školou, a i tak je lze možné efektivně fungovat a spolupracovat.

2.6.2 Písemná spolupráce učitele s rodinou

Letáčky, brožurky, příručky – tyto materiály pomáhají rodičům při seznamování se školou. Obsahují informace o programu školy, učitelském sboru, mimoškolních aktivitách a spousty dalších možnostech školy.

Zpravodaj, třídní či školní noviny – ve zpravodaji se objevují informace o aktuálním dění konkrétních událostech a akcí, které již proběhly nebo se teprve připravují. Mohou sem být také zařazeny písničky nebo básničky, které se děti budou učit, hlavolamy, hádanky a další zábavné činnosti pro děti. Není na škodu sem zahrnout recepty na zdravé jídlo a jiné zajímavé články.

Dále se rodičům písemně poskytují neformální informace o dítěti, které zahrnují jeho oblíbené aktivity, nové dovednosti a úspěchy, kterých dítě dosáhlo. Také je možné rodiče seznámit s tématy, o kterých se žáci učí a další práce nových témat a mohou být požádáni o zpětnou vazbu či o pomoc. Pro rodiče se také připravuje informační nástěnka,

kteřá informuje o aktuálních programech, schůzkách, informacích k dobrovolným akcím. Na této nástěnce se může také poděkovat rodičům za jejich pomoc.

2.6.3 Rodiče ve třídě

Rodiče, kteří se účastní hodin ve škole se moc nevidí, avšak v programu Začít spolu kladou velký důraz na zapojení rodičů do spolupráce se školou. Rodiče mají různé možnosti, jak se podílet na školních aktivitách. Ve třídách mohou zastávat roli pozorovatele či roli asistenta učitele. Rodiče samozřejmě nemusejí mít žádné zkušenosti, jak by mohli ve třídách být nápomocní, proto je vhodné jim dát dostatek prostoru a času být nejdříve pouze pozorovateli. Při pozorování dětí ve třídě mají možnost vidět způsob, jakým se pracuje s dětmi, jaké mají děti reakce, jaký má učitel přístup k dětem a seznámit se s celkovým chodem školy.

Rodiče, kteří ve třídách vypomáhají, se mohou s dětmi podělit o své záliby a dovednosti. Asistují při aktivitách, které se tematicky dotýkají jejich profese nebo zájmů a dávají dětem zkušenosti a informace z praxe, z vlastní zkušenosti. Mohou domlouvat exkurze na místa, kde pracují, vypomáhají s výrobou pomůcek, výzdobou třídy a jiné činnosti. Z tohoto důvodu se na začátku školního roku vytváří přehled, jaké koníčky a profese rodiče mají a projednává se s nimi, jak by škola mohla jejich činností využít a zpestřit práci s dětmi.

Náplní práce rodičů v roli asistenta učitele spočívá ve společné přípravě výuky a její realizaci. Jejich pomoc je nejvíce potřeba při samostatné práci dětí v centrech, kdy se může učitel a rodič individuálně věnovat jedincům, kteří to potřebují.

Pro rodiče je také možné zřídit takzvaně rodičovskou místnost, tedy pokud jsou na to ve škole prostředky. Důležité je vybavit tuto místnost tak, aby rodiče vybízela k zastavení se ve škole, krátkému posezení a strávení špetku času s jinými rodiči nebo k přečtení si informací. Do tohoto prostoru se rodiče pravidelně zvou a zajišťuje se jeho přístupnost. Další, co rodiče mohou v této místnosti nalézt a využít je půjčování školních knih a didaktických pomůcek, které si můžou na krátkou dobu vypůjčit domů. Knihy mohou být z oblasti dětské až odborné pedagogicko-psychologické literatury.

2.7 Inkluzivní vzdělávání

Inkluzivní vzdělávání neboli společné vzdělávání pro všechny děti bez rozdílu na etnickou nebo náboženskou příslušnost nebo na úroveň jejich schopností. Tento postoj patří k jednomu ze zásadních možností programu Začít spolu. Důvodem pro inkluzivní vzdělávání je přesvědčení, že všechny děti mají právo na rovný přístup ke vzdělávání a demokratická společnost počítá s aktivní účastí všech svých členů. „Učitel rozvíjí smysl pro spravedlnost, solidaritu a toleranci, vede děti k chápání neustále se zvyšující sociokulturní rozmanitosti“. (Kargerová, Krejčová, Maňourová, 2011, s. 20). Konkrétně to znamená:

- děti se zdravotním postižením a jinými specifickými schopnostmi jsou přirozenou součástí společnosti, a proto patří co možná nejvíce do běžné školy
- Děti se zdravotním postižením by měly mít takové příležitosti ke vzdělávání, které by měly automaticky, i kdyby jejich postižení neexistovalo
- Zdravotní postižení dítěte je něco, co dítě má, a ne to, čím je
- Inkluzivní vzdělávání učí děti k toleranci a přijetí individuálních rozdílů
- Vzdělávací metody, které jsou nabízeny dětem se zdravotním postižením ve speciálních školách, mohou při dostatečné podpoře a úsilí nabízet i běžné školy

2.7.1 Co přináší inkluze

Přínos inkluze (integrace) pro děti se zdravotním postižením

Setkáváním se zdravými vrstevníky je u dětí se zdravotním postižením povzbuzován kognitivní, motorický, jazykový, sociální a emocionální vývoj. Díky školám, které podporují inkluzivní vzdělávání, mohou tyto děti vidět přirozené vzory chování. Prostředí běžné školy vytváří situace, které odpovídají reálnému životu, dítě si tak může vytvořit skutečný sebe obraz, je schopné poznat své silné a slabé stránky. Děti s postižením se tímto způsobem podílejí na životě komunity, které jsou součástí a mají možnost utvářet a rozvíjet přátelské vztahy se všemi jejími členy.

Přínos inkluze (integrace) pro zdravé děti

Zdravé děti se tímto způsobem naučí akceptovat odlišnosti a být tolerantní jak mezi sebou, tak k lidem s rozdílnými aspekty. Jsou bohatší o nová a neobvyklá přátelství. Děti jsou lépe připraveny na soužití s lidmi se zdravotním postižením. Lépe zvládají dovednost spolupracovat a být připraveni těmto lidem poskytnout pomoc. Mají k těmto lidem kladný vztah a nejsou svázány předsudky.

Přínos inkluze (integrace) pro rodiče dětí se zdravotním postižením

Rodičům těchto dětí je nabízena pomoc a podpora ze strany ostatních rodičů. Nejsou vyčleňováni do jakési uzavřené skupiny, ale jsou součástí, partnery školní skupiny. Tak jako ostatní se podílejí na školním vzdělávání svého dítěte a spolupráce s nimi je pro školu nezbytná. Mají více možností vidět a reálně vyhodnotit vývojovou úroveň svého dítěte ve vztahu ke zdravým dětem, a to jim pomáhá stanovit pro jejich děti optimální výchovné a vzdělávací cíle.

Přínos inkluze (integrace) pro učitele

Učitelé, kteří mají možnost pracovat s dětmi s postižením jsou obohacováni novými zkušenostmi a inkluzivní prostředí podporuje jejich profesionální a osobní růst. Učí se a mohou lépe vidět a porozumět individuálním rozdílům mezi dětmi. Mají možnost se učit realizovat nejrůznější vzdělávací postupy, metody a strategie. Více se zaměřují na osobnost dětí, a to nejen na děti s postižením. Mají moc proměňovat školní klima a atmosféru ve třídě. Učitelům to může přinášet vnitřní obohacení a zjistí, že je taková práce s dětmi naplňuje a činí šťastnějšími.

2.7.2 Podpora kulturní rozmanitosti

Problematikou inkluzivního vzdělávání dětí se zdravotním postižením to však nekončí. Dnešní doba otevírá otázky výchovy a vzdělávání dětí z odlišných kultur neboli multikulturní výchovy. Multikulturní výchova všeobecně usiluje pomocí vzdělávacích programů o způsobilost chápat a respektovat i jiné kultury než jen tu vlastní, o odstranění rasových předsudků. Předpokladem pro inkluzivní školu podporující kulturní odlišnosti je: vůbec si odlišnosti uvědomit, respektovat je a přijímat odlišnosti jako pozitivní jev.

Odlišnosti velmi obohacují naše myšlení. Dává možnosti uvědomit si skutečnost z různých úhlů pohledu a tím rozšiřuje vnímání všeho, co se kolem odehrává. Program Začít spolu usiluje o realizaci vzdělávání bez předsudků, kde se odehrávají vždy tři základní cíle:

- Podpora u dětí z jiné národní kultury, vytvořit pozitivní sebepojetí, sebevědomí a skupinovou identitu. Tyto děti jsou členy některé kulturní skupiny, a to jak se na tuto skupinu nahlíží, ovlivňuje, zda je dítě na skupinu hrdé či nikoli. Cílem programu Začít spolu je vytváření vzdělávacího prostředí, které respektuje a zabezpečuje všechny děti o tom, že každý může sám sebe akceptovat, aniž by se zaměřoval na svůj původ. Takové prostředí pomáhá dítěti získávat si pozitivní sebevědomí a sebeúctu.

- Posílení vztahů mezi školou, rodinou a komunitou, ve které děti vyrůstají. Zlepšit vztahy lze třeba tak, že ve výuce jsou používány materiály z prostředí různých rodin, komunit a kultur, a tím děti tyto zdroje vnímají jako pozitivní a užitečné zdroje. Pokud se do běžné výuky zařadí zkušenosti, příběhy a poznatky, které pochází z menšinové skupiny, dává se jim stejná váha, jakou mají hodnoty z většinové skupiny.

- Podpoření sociální spravedlnosti. Učitel by se měl snažit podporovat u každého dítěte schopnost komunikovat s lidmi z odlišné kultury bezkonfliktním a empatickým způsobem. Děti se učí poznávat a chápat odlišnosti a hodnoty těchto odlišností pro společnost. Učitel musí věnovat pozornost předsudkům, s nimiž se denně lidé setkávají. Je důležité u dětí rozvíjet zdvořilost ke všem lidem. Aby se s těmito cíli mohlo začít, je potřebné zkoumat své vlastní předsudky. Pokud si je člověk vědom svých vlastních zkreslených předsudků, může pracovat na jejich změně.

2.8 Talentované děti

Do skupiny dětí se specifickými vzdělávacími potřebami se také řadí talentované děti. V programu Začít spolu se klade veliký důraz na individuální práci ve vzdělávání všech dětí, proto se věnuje pozornost také těmto dětem. Tento program dává šanci vzdělávat se podle potřeb všech dětí. Tím, že se program oprostil od běžné výuky, ve které všichni dělají ve stejnou chvíli to samé a důsledkem toho rychlejší žáci, kteří mají svoji

práci hotovou, se nudí a musejí čekat na ostatní, dává program prostor pro vzdělávání tvořené na míru každému dítěti ve třídě. Ve výuce realizované v centrech aktivit mohou rychlejší děti postupovat tempem, které odpovídá jejich schopnostem, zažívat radost z učení a své schopnosti naplno rozvíjet.

Úkoly do center jsou vymezené podle obtížnosti a to umožňuje těmto dětem vybírat si náročnější úkoly. Pokud nastane situace, že dítě je se svojí prací hotové, měl by mít učitel pro dítě připravené další rozvíjející úkoly. Dítě si však může vymyslet úkoly samo, zejména pokud je tématem natolik zaujaté, že v něm chce pokračovat dále samo nebo pracovat na svém projektu. Také si dítě může vybrat jinou činnost v jiném centru aktivit, pokud ovšem v něm je místo.

Velmi často se stává, že rychle postupující děti jsou v roli pomocníků ostatních dětí. Vždyť děti mnohdy umějí svým vrstevníkům mnohem lépe poradit, pomoci a vysvětlit látku než učitelé. Takové děti mohou pomáhat i učitelům například s plánováním činností do center a vymýšlet pro ostatní úkoly. A to pomáhá upevňovat vztahy a vytvářet příjemnou atmosféru ve třídě.

Velký přínos pro vzdělávání dětí s talentem je bráno sociální učení. Skutečnost, že se mohou vzdělávat společně s dětmi méně talentovými, dětmi z jiných národností a také s dětmi se zdravotním postižením, jim umožňuje komunikovat s vrstevníky, být tolerantní a umět pomáhat ostatním. Často takové děti jsou přirozenými vůdci ve skupině a ostatním dětem dávají pozitivní vzory. Pokud však talentované děti odcházejí do výběrových škol, ztrácejí obě strany možnost se od sebe navzájem učit.

2.9 Přístup zaměřený na dítě

Pro program Začít spolu jsou typické humanistické a demokratické principy ve vzdělávání a pedagogické přístupy zaměřené na dítě, které vycházejí z konstruktivismu, který překonává jednostrannost empirismu a nativismu, a dalších teorií o vývoji a učení dítěte.

2.9.1 Humanistické a demokratické principy

Humanistické a demokratické principy bývají konkretizovány v představě školy, jenž je pomocníkem dítěti v jeho vývoji, prostorem pro všestranný rozvoj osobnosti a školy, která vytváří situace pro dosažení osobního maxima každého dítěte. Důraz je kladen na úctu, respekt a důvěru k dítěti. Zaměřuje se na jeho vnitřní aktivitu, tvořivé síly, na jeho prožitky a zkušenosti. Humanismus představuje optimistickou výchovu ve schopnosti dítěte a jejich zdokonalování. Prosazuje školu osobnostně rozvíjející, založenou na komunikaci, partnerství a spolupráci.

Posuzuje-li se vzdělávání podle míry orientace na dítě a učitele jsou vymezeny dva základní přístupy. V prvním přístupu je tím hlavním učitel. Ve vzdělávání učitel má dominantní roli, rozhoduje o obsahu, postupů práce a dítě se přizpůsobuje. Druhý přístup je orientován na potřeby, zájmy a osobnost dítěte, tzv. Pedagogický přístup zaměřený na dítě. V programu Začít spolu se uplatňuje přístup zaměřený na podporu individuality, potřeb a zájmům dítěte. Důležitý bod úspěšnosti tohoto vzdělávacího přístupu představuje charakter vztahu mezi učitelem a dítětem. Učitel se učí být žákovi partnerem, pomocníkem a průvodcem. Zcela zásadní pro takový to partnerský vztah je schopnost být sami sebou v přítomnosti dětí, nenasazovat žádnou takzvaně profesionální masku, nesnažit se vytvářet dojem, že učitel zná vše a nikdy se nemýlí. Pokud učitel ukáže, že i on něco neví, ale že si své mouchy dohledá, stane se pro děti více přístupný. Program Začít spolu se také snaží respektovat jedinečnost dítěte a zároveň jeho vazby na komunitu, kulturu a společnost. Základní východiska pedagogického přístupu zaměřeného na dítě program Začít spolu vysvětluje prostřednictvím určitých zásad:

1, Dítě je schopno růst, vyvíjet se, učit se a samostatně myslet

V programu jsou přesvědčeni, že každé dítě vlastní vnitřní tendenci k růstu a rozvoji. A úkolem učitele je vytvořit ve škole podmínky, které vnitřní tendenci u dítěte neblokují, ale naopak ji podporují. Jedním způsobem, jak toho docílit je zaměřit učení na celou osobnost dítěte, poskytnout mu podporující atmosféru založenou na porozumění, přijetí dítěte, uznání a empatickém naslouchání. Je-li dítě oceňováno, přirozeně roste a vnímá sebe samo jako hodnotného člověka.

Děti se nejlépe učí pomocí vlastní praktické činnosti, na kterou navazuje reflexe a ta vede dítě k uchopení toho, co právě dělalo, prožilo a zjistilo. Z tohoto důvodu se co nejvíce ve škole věnuje samostatným aktivitám dětí a učitel v tu chvíli může přejít do pozice pozorovatele a pomocníka. Dětem se kladou otázky a podnětné problémy, nikoliv už hotové odpovědi. K rozvoji myšlení dítěte dochází tehdy, jsou-li konkrétní aktivity zvnitřňovány, jinými slovy dítě neprovádí pouze operace s předměty nebo obrázky, ale částečně pracuje i s představami a pojmy. Aby učení a rozvoj myšlení bylo efektivní, nestačí dítě nechat pouze experimentovat a tvořit, ale také je potřebné nechat prostor pro reflexi, myšlenkové, pojmové uchopení činností a uvědomění si významu toho, co právě dělalo.

V programu Začít spolu věří ve schopnost dítěte samostatně myslet a zodpovědně se učit. Aby tento přístup mohl fungovat, musí si sám pedagog věřit, věřit v sám sebe. Učitel si v takovém případě může stát za svým přesvědčením, může riskovat a pracovat netradičně. Ne vždy však má každý pochopení pro postoje učitelů, ale pokud si učitel věří, může věřit dětem, kolegům a rodičům. Nekončí to však tím, že pedagogův přístup je ten jediný správný. Stále je potřebné se vzdělávat, aby názory byly vědecky podloženy. Pokud učitel věří, že je profesionál ve svém oboru snadněji přizná své hranice vědomostí. Nelze znát vše dokonale, a proto je důležitá týmová spolupráce s různými institucemi, se kterými se komunikuje a kdykoliv se na ně obrací s prosbou o pomoc v zájmu dítěte.

Demokratický způsob vzdělávání, který zastává program Začít spolu, respektuje i jiné představy a názory, které mohou mít pedagogičtí kolegové, rodiče dětí či členové obce. Z tohoto důvodu se se všemi vede klidný a otevřený rozhovor o cílech školní práce. Proto je také vřele vítána přítomnost i jiných osob ve výuce, které zajišťují jiný úhel pohledu. Další kladný prvek přítomnosti osob je, že děti si časem na ně zvyknou a začnou jednat přirozeně a nemají tendence se předvádět.

2, Učitel, dítě, rodiče i veřejnost mají společnou zodpovědnost za vzdělávání

Příležitosti podílet se na výuce rodičům dětí se nedává pouze z hlediska organizace a financování, ale také ve spojení s obsahem a metodách vzdělávání. Rodiče jsou důležitým prvkem pro efektivní vzdělávání, při nalézání vyhovujících vzdělávacích

metodách, neboť tím, kdo zná nejlépe dítě, jsou sami rodiče. Témata, se často volí podle přání dětí, jejich zájmů a zkušeností. Děti se také podílejí na vymyšlení úkolů, pomocí kterých si děti osvojují vědomosti, dovednosti a schopnosti. Takové úkoly se pro děti stávají atraktivní a slouží také jako motivace k činnosti.

3, Učitel musí zabezpečovat rozmanité zdroje a podnětné prostředí

Výuka nemusí obsahovat pouze běžné a všem známé materiály jako jsou knihy, učebnice nebo pracovní listy, ale učitel může do hodiny vnášet i své zkušenosti ze života. Tímto způsobem oživí téma, které zná o vlastní pohled na danou problematiku a své zážitky. Centra aktivit mají také obsahovat nejrůznější materiály, které popostrkují k činnostem. Nevyužité prostory chodeb, by se měly plně využívat k představování výsledků práce dětí. Každému, kdo vejde do budovy školy je tak hned jasné o čem se děti učí a sami žáci mají mnoho podnětů k nezáměrnému, nevědomému učení. Rozmanitým a důležitým zdrojem pro učení jsou i zkušenosti a zážitky dětí, o které se mohou podělit s ostatními dětmi ze třídy. Pokud téma se nějak týká osoby dítěte například ohledně zájmů, rodiny nebo zkušeností, mají možnost si připravit krátké prezentace. Učivo obohacené o zkušenosti druhých se dětem lépe chápe a rozumí, proč se zrovna učí to, co se učí. Snadněji můžou vidět souvislost mezi učením a reálným životem, mohou si zodpovědět tu stále se opakující otázku „Proč se to učíme?“. Učení jeden od druhého má stejnou váhu jako učení z knih a jiných materiálů.

4, Dítě je pánem svého vlastního učení

Žáci jsou vedeni ke stanovení svých vlastních cílů, kterých chtějí dosáhnout. Při tvoření těchto cílů se děti mohou zaměřit na své zájmy, nesou zodpovědnost za svůj vývoj a za následky svých rozhodnutí. Taková dovednost jako je umět plánovat vlastní práci se člověk nenaučí ze dne na den, proto je potřebné to děti učit postupně. Postupuje se po malých krocích, kdy si děti určují konkrétní a krátkodobé cíle. Při skupinové práci si každé dítě zvlášť stanoví své individuální cíle. Každý je následně zodpovědný za splnění svých cílů a úkolů, které si stanovil.

5, Pozitivní atmosféra

Velmi zásadní podmínka pro dobré učení je pozitivní atmosféra ve třídě. Atmosféra by měla být naplněna upřímností, zájmem a chápajícím nasloucháním. Metody skupinové práce při řešení úkolů jsou používány jako strategie tvořící základ pro prožívání sounáležitosti, partnerství a pocit součástí nějaké skupiny. V ranním kruhu se děti učí naslouchání, vyjádření svého názoru a respektování názoru druhých. Pocit příjemné atmosféry a učení se podporuje respektováním učebního tempa a svobodného výběru na čem děti chtějí pracovat.

6, Sebekázní k dosažení skupinových cílů

Dítě, aby dosáhlo učebních cílů, potřebuje převážně sebe disciplínu. Je potřebné, aby dítě sebekázně pochopilo a přijalo za svojí odpovědnost. K usměrnění žáků učiteli slouží pravidla chování ve třídě, která jsou tvořena společně s dětmi. Pokud si děti vytvoří pravidla sami, lépe se jim dodržují, chápou je a jejich dodržování vyžadují i po ostatních. Důležitá pravidla jsou vystavena na přehledném a viditelném místě pro případné opakování nebo připomenutí.

7, Prostor pro celou osobnost žáka

Dítě by mělo mít příležitost projevit se svojí celou osobností jak, svými pocity, tak svojí myslí. Učení je efektivnější a lépe zapamatovatelné, když si ho děti mohou spojit s určitým prožitkem, emocemi. Velké množství činností v centrech jsou zaměřeny na obhajobu vlastního názoru, komunikaci, naslouchání a spolupráce a to vše provází pohoda, smích a vzrušení z něčeho nového. Škola je chápána jako život sám, který děti žijí právě teď a pokud mají smysluplné dětství, mohou být plnohodnotnými občany.

2.9.2 Individuální přístup

Individuální přístup je v teorii docela hojně propagován, ale převést ho do praxe ve školním prostředí může být dosti obtížné. Individuální přístup neboli individualizace je způsob výuky, při které se zachovávají heterogenní třídy s respektováním individuálních zvláštností žáků. Pokud učitel dokáže reagovat na individuální potřeby všech, mohou

všichni zažívat pocit úspěchu a posilování sebevědomí. V programu Začít spolu jsou přesvědčeni, že každý jedinec je jedinečný a každý má jiné potřeby, ale když se mluví o individuálním přístupu, jedná se převážně o děti s poruchami učení, se zdravotním postižením nebo sociálně znevýhodněné děti. Avšak každé dítě je jedinečné, a proto se nesmí zapomínat na individuální přístup také u dětí, které se ničím vážným nevymykají, tzv. normální děti. Každé dítě je jedinečné svým věkem, pohlavím, potřebami, temperamentem, schopnostmi se učit, rodinným prostředím a mnoho dalšími jedinečnými znaky osobnosti. A učitel má důležitý úkol, rozpoznávat tyto rysy každého dítěte a nabízet mu vhodné činnosti pro rozvoj celé osobnosti žáka.

Vhodnými činnostmi, individuálně přiměřenými jsou aktivity připravované na základě pozorování dětí a jejich způsobu učení, potřeb, schopností a zájmů tak, aby se každému dítěti umožnilo zapojení do výuky podle jejich možností. Obecné znalosti psychologických rysů dítěte pomáhají pedagogům k zhodnocení individuálních zvláštností a následné vytváření vhodných činností a pomůcek.

Při individualizaci je potřebné pozorovat individuální potřeby dětí. Jak popisuje Krejčová a Kargerová (2011, st. 33) tyto potřeby jsou projevem obecných lidských potřeb. Mezi dětmi se může objevit mnoho podobných, společných potřeb, avšak ve způsobu uspokojování jejich potřeb se budou nacházet velké rozdíly. Aby učitel byl schopný být citlivý ve chvílích, kdy dochází k neuspokojování potřeb, je dobré vycházet z obecných vzorů lidských potřeb. Asi k nejznámějšímu modelu lidských potřeb patří Maslowův přehled lidských potřeb. Na úplném začátku pevného základu se nachází Fyziologické potřeby, do kterých patří například potřeby jídla, pitného režimu, kyslíku, spánku, přiměřené teploty a pohybu. Dalšími potřebami jsou Potřeby bezpečí a ty zahrnují potřebu jistoty, spolehlivosti, pravidel a osvobození od strachu a úzkosti. Třetím v pořadí jsou Potřeby sounáležitosti obsahující lásku, náklonost a pocit někam patřit. V neposlední řadě to jsou Potřeby uznání – sebedůvěra, sebeúcta a prestiž. Na vrcholu pomyslné pyramidy potřeb jsou Potřeby seberealizace – rozvíjení se a zdokonalování schopností.

Každé dítě je jedinečné i ve stylu učení nebo také kognitivního stylu. Jde o vlastní způsob učení, zapamatovávání si informací, řešení problémů a rozhodování se. Vznikají na vrozeném základě a během života člověka se mění. Styly učení si člověk neuvědomuje, a

tudíž ani nijak nezlepšuje, přijdou mu jeho postupy učení samozřejmé, běžné a vyhovující. I přes to, že si člověk metody svého učení neuvědomuje, lze je docela poměrně dobře diagnostikovat. Jejich určení je užitečné pro vhodnou volbu vzdělávacích metod, pro výběr vhodných podmínek a pomůcek pro učení dětí. Jsou různé druhy stylů učení jako například silná potřeba ticha, silná potřeba zvuku v pozadí. Žák preferuje spíše teplo, spíše zimu nebo teplota při učení není důležitá. Při učení žák potřebuje silné intenzivní světlo, spíše preferuje tlumené světlo nebo intenzitu světla nevnímá. Z vnitřní nebo vnější motivace, chce se učit sám od sebe, musí nebo chce dosáhnout jiných cílů. Dítě se lépe učí samo, ve dvojici nebo ve skupině. Lépe se dítě soustředí, pokud se učí ráno nebo večer a další.

U žáka lze dále pozorovat typy učení, které jsou propojeny způsoby, kterými přijímá a zpracovává podněty z jeho okolí. Převážně lidé používají k učení všechny typy učení, ale některé preferují více. Typy učení:

Vizuální typ – člověk si pamatuje to, co viděl, texty si graficky či barevně upravuje pro lepší zapamatování;

Komunikativní typ – člověk si dobře pamatuje to, co slyší, učí se nahlas, nebo s někým o daném tématu mluví;

Haptický a kinetický typ – člověku se lépe zapamatuje učivo při pohybu, věci si musí osahat;

Verbálně-abstraktní typ – člověk si sám člení podstatné informace, zpracovává je do svých vět a dává si je do souvislostí.

2.9.3 Shrnutí přístupu orientovaného na dítě

Program Začít spolu vychází z přirozené touhy dětí poznávat a zkoumat svět a experimentovat. Jak uvádí Kašová (1995, s. 9) úkolem školy je tuto touhu u žáka nepromarnit, ale naopak cíleně rozvíjet a podporovat. Metody a formy výuky by měly vycházet z žákovy touhy hledat, tvořit, řešit a nacházet souvislosti. Čím silnější je prožitek při poznávání, tím je hlubší a trvalejší jeho kvalita. Vyučování je směřováno na vnitřní i vnější aktivitu dítěte. V dnešní době se už ví, že není potřeba všechny děti učit v jednu chvíli, stejným způsobem to jistě a očekávat u všech stejné výsledky. Všichni se mohou

naučit to samé, ale vlastním tempem. Avšak v programu Začít spolu nezapomínají na nutnost a potřebu klást nároky a požadavky na dítě, respektování a dodržování pravidel. Pedagogický přístup zaměřený na dítě je v programu Začít spolu považován za účinnou metodu formování demokratického myšlení a chování dětí i dospělých.

2.10 Konstruktivismus

Konstruktivismus překonává jednostrannost empirismu (teorie považující za podstatný faktor duševního vývoje člověka zkušenosti a prostředí, člověk se utváří pomocí učení) a nativismu (rozhodující faktory duševního vývoje jsou považovány vrozené dispozice, dítě je přirozeně dobré, proto nesmí být kaženo výchovou). Konstruktivistická pedagogika se domnívá, že děti si tvoří vlastní poznání na základě svých zkušeností. Každé téma je tvořeno s předpokladem, že dítě o tom už něco ví, mají pár informací, poznatků nebo alespoň představu. V programu Začít spolu se snaží, aby se dítě podílelo na stavbě vlastního poznání a nepřijímalo pouze pasivně informace. „Škola není pouze budova a neměla by být pouze pracovištěm. Je to živý organizmus, který musí reagovat na proměny vlastní i na změny svého okolí“ (Kašová, 1995). Dítě nemůže pochopit svět bez vzájemného působení s druhými lidmi. Protože děti o nějakém tématu už něco mohou vědět, je důležité, aby učitel svými úkoly navazoval a propojoval již známé s novými informacemi. Učitel zde může vycházet z třífázového modelu učení. Díky tomuto modelu si žáci učivo pamatují delší dobu, jednotlivé kroky učení na sebe logicky navazují, děti jsou ve výuce aktivnější a více motivovány, rozvíjí se komunikační schopnosti a schopnosti spolupráce. Třífázový model učení vychází z programu Čtením a psáním ke kritickému myšlení. Sleduje potřeby učícího se žáka, který získává smyslových i emocionálních podnětů. Pomocí výukových metod kritického myšlení, kterými se realizují jednotlivé fáze modelu učení, získávají žáci klíčové kompetence a informace, v kterých vidí všechny souvislosti. První fáze tohoto modelu je evokace, poté následuje uvědomění si významu a poslední etapa je reflexe vlastního učení.

2.10.1 Evokace

V první fázi učení si žák sám pro sebe vybavuje, co již o daném tématu ví. Děti mají čas si uspořádat vlastní myšlenky o tématu a následně jsou připraveni vkládat nová fakta, a tím spojit nové s již známým. Žáci si přepracují předchozí znalosti a na ně staví nové vědomosti, kterými rozšiřují své vědomostní základy. Také si děti mohou opravit chybné domněnky a představy.

V další části evokace se v dětech probouzí zvědavost dozvědět se, jak to ve skutečnosti tedy je. Nastává vnitřní motivace a aktivace osobních zkušeností, které jsou propojovány s následujícím probíraným tématem. Stále však není cílem zde zjistit, jak je to správně ve skutečnosti, ale pouze zjistit názory dětí na určité téma.

2.10.2 Uvědomění si významu

Uvědomění si významu je fáze učení a fixace učební látky. V průběhu této fáze se žák setká s novými informacemi, které učitel má možnost ovlivňovat prostřednictvím zdrojů, které učitel dětem nabízí jako například knížky, encyklopedie, různé materiály a předměty v centrech aktivit, videa, pokusy, výklad, exkurze a další. Zde se také kontaktují rodiče, dostávají informace o probíraném tématu a žádají se o spolupráci. Je důležité udržet zájem žáka vyvolaný ve fázi evokace. Děti zkoumají a pracují s materiály, zpracovávají informace, účastní se exkurzí, dělají pokusy a další. Je potřeba zdůraznit, že se v této části propojují nové informace s těmi, které děti už znají a to vše v procesu aktivní práce dětí. V centrech aktivit děti řeší různorodé úkoly formou spolupráce. Výsledky skupinových prací děti prezentují ostatním žákům ve třídě.

2.10.3 Reflexe

V poslední části dítě vzpomíná, co vše se naučilo a zda v nějaké části musí ještě zapracovat. Žáci by měli mít dostatek prostoru a času popřemýšlet nad samotným procesem učení. Reflexe probíhá prostřednictvím samostatných nebo skupinových prezentací dětí. Závěrečná reflexe probíhá v hodnotícím kruhu a to ústně nebo písemnou formou. Tato zpětná vazba staví základy pro další rozvíjení tématu, dítě je schopno si

uvědomit jakým směrem se ubírat v dalším učivu, v čem si doplnit informace. Žáci se v této části učí vyjadřovat své myšlenky a získané informace svými slovy. Konstruktivistické učení je opakující se proces, kde závěrečná reflexe vyvolává nové problémy, se kterými se žáci mohou v průběhu výuky střetnout.

3 Mladší školní věk

Jakýkoliv program, který chce přinést nové metody pro vzdělávání dětí, je důležité, aby mohl vzniknout, znát vývojovou psychologii dětí. Program Začít spolu příkládá individuálnímu přístupu k dětem velkou váhu, proto je také důležité vědět, jak se takové děti vyvíjejí a učitel pohybující se v programu Začít spolu by měl také znát základní znaky určitého školního období, aby tak mohl dětem nabízet vhodné materiály k úspěšnému rozvoji.

Ve vývoji člověka dochází k určitým změnám, které jsou předvídatelné a jsou označovány jako věkové zvláštnosti. Tyto změny se projevují ve všech vývojových oblastech – fyzické, psychické a sociální. Je však potřebné stále mít na paměti, že u dětí stejného věku nedochází ve stejný čas ke stejnému rozvoji schopností. Důvodem jsou různé faktory, které působí na děti a ovlivňují tak jejich růst a vývoj. Při vytváření vzdělávacího prostředí je důležité stále myslet na to, že dítě na prvním stupni základní školy se nachází v období konkrétních myšlenkových operací. Proto jsou jeho myšlenkové úkony vázány na názorné a konkrétní ukázky, kdy věci může vnímat, manipulovat s nimi a prakticky ověřovat řešení problému a na základě těchto předchozích zkušeností si je dokáže představit.

Mladší školní věk začíná nástupem do školy a přináší sebou spoustu změn a nároků na dítě. Období trvá od 6 do 11, 12 let. Dělení vývoje mladšího školního věku, popisuje Vágnerová (2012, s. 266 a násl.).

3.1 Vývoj myšlení

Myšlení se rozvíjí základními zákony logiky a poznání reality z předchozí zkušenosti. Dítě a jeho poznávání je flexibilnější, objektivnější a přesnější než dříve. Pokud dítě dosáhne na takovou vývojovou úroveň, stává se pro něj výuka srozumitelná a

lákavá. Logické myšlení se rozvíjí postupně a na začátku období nemusí ještě používat všechny dostupné informace. Pokud bude zadaný úkol na něj moc obtížný, bude daný problém zkreslovat a zlehčovat. Dítě se v této části života zaměřuje na „poznávání skutečného světa“ (Vágnerová, 2012, s. 267), chce zjistit jaký ten svět je, jak funguje a často je spokojené s popisem.

Žáci rádi čerpají ze své zkušenosti a věci poznávají způsobem, u kterého se mohou sami přesvědčit o pravdivosti. Na začátku však ještě neumí konkrétní zkušenosti vždy správně aplikovat. Může zacházet s pojmy, představami a myšlenkami ale musejí vycházet z reality. Dítě začíná chápat pravidla a ví, která v určité situaci platí a dochází k zobecnění reálné zkušenosti. Zásadními znaky konkrétně-logického myšlení je decentrace, konzervace a reverzibilita.

Decentrace

Jde o schopnost posuzovat realitu z více stránek a brát v potaz různé kontexty a vztahy. Dítě je schopné brát v úvahu více stanovisek a zahrnout je do celkového závěru. Nastává zde uvědomování si názorů a potřeb jiných lidí, díky čemu může vidět svět očima druhých. Dítě má nutkání vysvětlovat dospělému, jak samo hodnotí nějakou situaci.

Konzervace

Jde o pochopení objektů a jejich znaků, které se nemění, i když se změní jejich vnější vzhled. Dítě chápe, že objekty mají určité důležité znaky, které se nemění, i když se za různých okolností mohou jevit jinak. Postupně se žák učí správně posuzovat počet, tvar, velikost, hmotnost a jiné. Například když učitel poskládá na sebe pět kostiček nebo je dá na hromadu či je rozloží vedle sebe, tak dítě už ví, že se nic nemění, stále je tam pět kostiček. Dítě tak lépe chápe svět a pravidla v něm.

Reverzibilita

Reverzibilita neboli vratnost, možnost vrátit situaci po určité změně do původního stavu. Změna situace už není považována za definitivní a neměnnou. Takové pochopení myšlení se hojně uplatňuje v matematice, kdy příklad $2+3$ je stejný jako $3+2$. Je to také důležité v případě chybného vyřešení příkladu, dítě se může vrátit na začátek a začít řešit příklad od začátku.

Děti mladšího školního věku jsou přesvědčeny, že vše má nějakou příčinu, a proto odmítají jakoukoliv náhodu. Tento přístup vychází z potřeby chápat svět a jeho fungování. Náhodu vnímají jako rozboření významu pravidel a nefungování světa a mohou zažívat nejistotu. Začínají také lépe chápat pojem čas, chápou pojmy dříve a později, blízká budoucnost, a že čas nelze vrátit zpět.

Ve škole je potřebné soustředit se na vyučující látku, ovšem děti v mladším školním věku se dokáží soustředit jen krátkou dobu. V sedmi letech se děti zvládají soustředit asi 7-10 minut, v deseti letech jsou schopné soustředěnosti přibližně 10-15 minut. Z tohoto důvodu je potřebné měnit často činnosti a nechat i nějaký čas na uvolnění, relaxaci. Zrakové a sluchové podněty děti vnímají různě dlouho. Zrakově prezentované informace mají výhodu, že dítě se na ně soustředí delší dobu, jak dlouho chce. Sluchové podněty jsou však pro děti náročnější, a proto také jejich vnímání je kratší. Mladší děti se snadno nechají vyrušit a rozptýlit. Ovšem schopnost tlumit impulzivní reakce a děláním toho, co není žádoucí, se rychle zlepšuje a přijatelná schopnost odolávat rušivým vlivům nastává okolo 10 let. Žáci si v tomto věku nejčastěji jsou schopni zapamatovat to, co je zaujalo a přišlo jim zajímavé. Děti si začínají uvědomovat, že zapomínají a vnímají potřebu a důležitost opakování, díky čemuž si lépe a více věcí zapamatují.

3.2 Jazykový vývoj

Děti nastupující do první třídy mají většinou dostačující slovní zásobu. Dobře komunikují a rozumí slovnímu sdělení jiné osoby. Ve škole následně dochází k dalšímu jazykovému rozvoji. Děti rády vysvětlují a vypráví, co zažily nebo co se jim líbilo, mají sklony k přehánění. Líbí se jim různé vtipy a hádanky. Vytváří své vlastní jazyky.

3.3 Emocionální vývoj

Děti v tomto věku bývají pozitivně naladěné a vše optimisticky vyprávějí. Rozvíjí se schopnost vyznat se ve svých pocitech i pocitech druhých. Kolem deseti let začínají chápat, že mohou mít smíšené pocity, že pozitivní a negativní emoce mohou nastat ve stejný čas. U dětí se také více začíná rozvíjet sebehodnocení. K rozvoji přispívá srovnávání

svého výkonu a chování s ostatními vrstevníky. Zkušenosti nabírají i z hodnocení, které jim dávají dospělí. Je důležité, aby děti ve škole zažívaly pocit úspěchu a tím posilovaly své sebevědomí a pocit jistoty, v opačném případě nastává pocit méněcennosti a negativní vztah ke škole a k učení. Hodnocení sama sebe je důležitým faktorem pro usměrňování dětského chování, přijetí zodpovědnosti za splnění či nesplnění nějakých norem a zadaných úkolů. V těchto případech se objevují pocity studu či viny a v opačném případě pocity hrdosti a sebeuspokojení. Děti začínají vnímat, jakým způsobem na lidi působí jejich emoční vyjádření a jsou schopné porozumět vyjádřeným emocím druhých lidí. U dětí se také můžeme setkat už i s předstíráním emocí, pokud to situace vyžaduje. K důležitému rozvoji ovládnutí emocí dochází v kontaktu s vrstevníky. Mají podobné emoce a zážitky, proto je snazší porozumět emocím druhých. Ve snaze být akceptován vrstevníky se děti musí snažit potlačit negativní emoce jako je vztek, škodolibost nebo závist ale také úzkosti a strachu. Děti se často hádají, ale rychle na hádky zapomenou a opět spolu mluví bez jakýchkoliv problémů. Rozvíjí se smysl pro „fair play“ a zároveň to dítě vyžaduje i po ostatních. Na začátku období je dítě schopno rozlišovat pouze dobro a zlo jako jediné dvě možnosti a nic není mezi tím. Kolem 9-11 roku začíná chápat, že vše není pouze černobílé, ale mohou nastat i situace kdy to nelze tak striktně určit. Většina dětí bývá schopna odloučení od rodiny bez potíží a na delší dobu.

3.4 Sociální vývoj

Sociální vývoj je důležitý z hlediska vstupu do školy. Nástup do školy sebou přináší spousty změn, požadavků a činností, které je možné zvládat po sociálních zkušenostech nabytých v předškolním věku. Důležitou součástí života dítěte tvoří rodina. Dítě považuje příslušnost k rodině za samozřejmost a cítí v ní emoční zázemí a oporu. Rodinné soužití představuje celek nejrůznějšího a stabilního společného působení vztahu mezi rodiči a dětmi. Rodina si v tomto období shromažďuje různé zážitky, které se stávají jejich součástí a děti se následně k těmto zážitkům rády vrací. Tyto prožitky se pak velmi často odrážejí v dětských výkresech. Stálá přítomnost rodičů, kteří se o dítě zajímají, tvoří nejdůležitější podmínku funkčního vztahu. Rodiče určitým způsobem naplňují potřeby smysluplného učení, neboť děti v nich vidí jakýsi vzor, způsob chování, ideál, kterému by se chtěly v

budoucnu přiblížit. Rodiče také dítěti poskytují emoční podporu. Cítí zde jistotu, a pokud se dostane do situace, kterou nezvládne samo, může se bez obav obrátit na rodinu. Dítě má představu, že takto to bude navždy. Děti také potřebují uspokojovat vlastní potřeby, které se uspokojují identifikací s rodiči. Děti se ztotožňují s rodiči stejného pohlaví a částečně přejímají jeho postoje a zvyšují se tendence stát se stejným člověkem a jednat stejným způsobem jako obdivovaný rodič.

Nástupem do školy dítě získává dvě nové role, roli žáka a roli spolužáka. Působení školy na dítě je velmi významné neboť ovlivňuje vývoj celé osobnosti, rozvoj schopností, dovedností a vlastností v době, kdy se vlastnosti a kompetence začínají formovat. Dítě ve škole musí plnit různé požadavky a nároky, a to do jaké míry tyto požadavky je schopné plnit, se promítne v jeho vztahu ke škole a na jeho sebevědomí. Vztah žáka k učiteli má osobní charakter. Dítě k učiteli získává citový vztah. Tato emoční vazba dítěti pomáhá získat pocit jistoty a bezpečí v novém, neznámém prostředí. Dítě od učitele očekává podobnou oporu, jakou má od rodiny, pokud je učitel schopen tuto oporu poskytnout, žák bude s největší pravděpodobností lépe ve škole pracovat. Z vrstevníků si už dítě vybírá samo kamarády a rádo spolupracuje v malých skupinách. Kamarád je pro ně převážně ten, s kým právě sdílí žádoucí aktivity. Kamarád je ten, který si s ním kraje ale i ten kdo bydlí v sousedním domě či spolu sedí v lavici. Děti už chápou význam pravidel a jejich dodržování je velmi důležité. Jeho chování je určováno podle toho, zdali za ně bude odměněno či potrestáno. Různá chování vidí velmi černobíle. Pokud někdo nemluví pravdu, je to špatné ačkoliv záměr mohl být dobrý nebo ohleduplný, pro děti je to stále něco co se nedělá a není správné.

3.5 Fyzický vývoj

Dítě mladšího školního věku má stále ještě spoustu energie a potřebuje mnoho pohybu, ale přes velké množství energie se snadno a rychleji unaví. Je náchylnější k nemocem než v pozdějším věku. Jemná motorika je velmi dobrá a dítě zvládá obratné ovládání nůžek, příboru nebo tužky, ale stále se jemná motorika rozvíjí a zdokonaluje. Poradí si i s koordinací pohybů jako je například jízda na kole či chůze po kladině.

V programu Začít spolu uvádějí pár doporučení pro práci s dětmi mladšího školního věku. Děti se lépe učí prostřednictvím vlastní samostatné činnosti a her, proto je vhodné slovní výklad a vysvětlování co nejvíce omezit. Aktivita dětí by měla být větší než aktivita učitele, ale je dobré při činnostech dětem klást otázky vedoucí k náročnějším myšlenkovým operacím. Učitel by měl připravovat bohaté prostředí na podměty a zajišťovat širokou nabídku pomůcek a materiálu. Je prospěšné s dětmi podnikat různé výpravy, chodit na výstavy, do muzeí a divadel. Činnosti by měly být připravované tak, aby dětem byl jasný jejich smysl a význam. Potřebují vědět, proč se to mají učit, k čemu jim to bude užitečné. Z tohoto důvodu by se učivo mělo dotýkat jejich běžného života, neboť v tomto věku budoucí vidina využití učiva je neúčinná. Dětem by měl být umožněn pohyb, měnit polohu. Je dobré připravovat méně aktivit, ale nechat je dětmi prožít do hloubky, přece jak se říká méně je někdy více. Dětem se poskytuje na práci tolik času, kolik potřebují a učitel by je neměl stresovat pocitem, že na ně zbytek třídy čeká. Proto je žádoucí pro rychlejší děti připravit další práci nebo je zapojit jako pomocníky pro ostatní děti. Učitel také může zavést „pravidlo tří“ což znamená, že pokud dítě si s něčím neví rady nebo nezná odpověď, zeptá se tří spolužáků ve třídě a až potom pokud nenajde odpověď jde se zeptat učitele. Tímto způsobem se podporuje spolupráce mezi dětmi a zvyšuje se jejich sebevědomí a pocit nezávislosti neboť si umí poradit samo. Je velmi důležité děti povzbuzovat a chválit, někdy i malé povzbuzení pomůže k překonání velké obtíže. Velké doporučení se klade na omezení soutěží. Soutěže například na rychlost umožňují zažívat pocit úspěchu pouze těm rychlejší, talentovanějším dětem a ostatní děti jsou odsouzené, i přes jejich veškeré úsilí, zažívat pocit neúspěchu. A samozřejmě zajišťovat prostor pro skupinovou spolupráci.

4 Mezinárodní certifikát vynikajícího učitele

Jde o certifikátem oceněnou práci učitele, který pracuje podle principů vzdělávání orientované na dítě. Jedná se snad o první kvalitativní ocenění učitele v České republice. Ocenění by mělo učitele vést k jeho profesionalitě a profesnímu růstu. Neboť zkušený učitel by měl posuzovat a hodnotit efektivitu své práce a osvojuje si nové poznatky pro profesní růst. Takový přístup učitele „přináší prospěch dětem a zvyšuje kvalitu výuky a efektivitu práce“. (ISSA, 2011, s. 54).

Kritéria k vyhodnocování práce učitele jsou v souladu současných českých školství a požadavků na kvalitu vzdělávání v zemích EU. Učitelé, kteří při vyučování uplatňují principy orientované na dítě mohou zažádat organizaci Step by step ČR o.s., o udělení mezinárodního certifikátu vynikajícího učitele. O tento certifikát nemusejí žádat pouze učitelé, kteří pracují v programu Začít spolu, ale také ti, kteří uplatňují vzdělávání orientované na dítě. Proces, který obsahuje získání certifikátu, není kontrolou ani hledáním chyb učitelovy práce, ale je motivací se dále zlepšovat a pracovat na sobě. Učitel si může stáhnout manuál Průvodce certifikací, který obsahuje potřebné informace o postupu certifikace, jednotlivé části a podmínky k udělení certifikátu, formulář se žádostí o udělení certifikátu, požadavky na portfolio učitele, informace o asociaci Step by step, standardy učitele a standardy programu.

Standardy formulují požadavky vzdělávacího programu orientované na dítě a požadavky na práci učitele. Tyto standardy jsou vytvořené odborníky ve spolupráci s asociací Step by step. Standardy programu zahrnují oblasti: interakce učitel-žák, zapojení rodiny, plánování programu zaměřené na dítě, techniky smysluplného učení, učební prostředí a zdraví a bezpečnost. Standardy učitele zahrnují oblasti: individualizace, učební prostředí, zapojení rodiny, výukové techniky pro smysluplné učení, plánování a evaluace a profesní rozvoj. Každá z oblastí standardu obsahuje pozorovací formulář k posouzení, v jaké míře je standard naplňován. Slouží k rozboru vlastní práce a posouzení její kvality.

A jak lze takový certifikát získat? Učitel si prvně musí prostudovat standardy vzdělávacího programu Začít spolu a požadavky k udělení certifikátu vynikajícího učitele. Pokud si myslí, že body k získání certifikátu splňuje pošle písemnou žádost s portfolioem na

adresu Step by step ČR, o.s. Organizace učitele kontaktuje a domluví se s ním na první návštěvě certifikátorů. V den návštěvy certifikátorů ve výuce, pracuje učitel běžným způsobem a certifikátoři do hodiny nijak nezasahují ani nekladou žádné otázky, ty pokládají až na konci vyučování formou rozhovoru. Přibližně do dvou týdnů učitel obdrží zprávu o kvalitě své práce a případný plán na zlepšení kvality. Učitel má možnost navrhované změny konzultovat s certifikátory. Pak následuje další návštěva nejdříve za čtyři měsíce. V druhé návštěvě už nastává konečný verdikt, kdy učitel získá certifikát nebo se vypracuje další plán ke zlepšení kvalit.

5 Praktická výzkumná část

V této části se budu věnovat svému výzkumu na Základní škole Slatiňany. Pan ředitel i pedagogové mi vyšli vstříc a jsem ráda, že mi jej umožnili uskutečnit. Než uvedu zjištěné výsledky, ráda bych zde zmínila studii zabývající se přínosem programu Začít spolu v mateřských školách. Vím, že se to týká jiného odvětví, nežli kterého se zabývám ve své bakalářské práci, ale myslím, že to bylo pro program Začít spolu v tom roce 1997/98 velice důležité a proto tato studie stojí za zmínku. Studie je dostupná na stránkách Step by step ČR, o. s. Jedná se o rozsáhlý a dlouhodobý výzkum v mateřských školách, jehož účelem bylo zjistit, zdali děti absolvující program Začít spolu dosahují lepších výsledků než děti v běžné mateřské škole bez tohoto programu.

Název studie je Vliv vzdělávacího programu Začít spolu na vývoj psychosociálních kompetencí dětí v MŠ 1997/98 – 2000/01. Průzkum se uskutečnil pod vedením týmu PhDr. Miluše Havlínové a jejích spolupracovníků, účastnilo se ho 10 mateřských škol s programem Začít spolu a 12 školek bez programu. V první skupině bylo 409 dětí, ve druhé 412. Zkoumané děti byly ve věku od 3 do 7 let. Výzkum trval 3 roky. Každé z dětí bylo dvakrát do roka vyšetřeno stejnou dvojicí psychologů. Na konci každého roku se všechny zjištěné informace zpracovávaly a porovnávaly. U dětí se psychologové zaměřili na zkoumání jejich intelektové úrovně, schopnosti řešit problémy, na pozorování poruch organického původu a poruch emocí, na sociální zralost, osobnost a její dynamiku a strukturu, dále na úroveň školní zralosti. A co z výzkumu zjistili? Uvádím vždy hlavní závěry, které vyplynuly z každého jednotlivého zkoumaného okruhu.

Úroveň intelektových předpokladů – V intelektových schopnostech se postupem věku samozřejmě zlepšovaly všechny děti, ale u jedné skupiny byl posun větší než u druhé. U dětí v mateřských školách pracujících podle programu Začít spolu byl vývoj intelektu výraznější než u dětí v běžných mateřských školách.

Kreativita v řešení problémů – Děti, které byly vedeny pod programem Začít spolu, byly jednoznačně kreativnější oproti dětem z druhé skupiny. Jejich úroveň kreativity se

také zvyšovala, ne však tak výrazně. Kreativita se projevovala v tom, že děti s programem Začít spolu řešily problémy na složitější úrovni, měly více nápadů vedoucích k řešení, navrhovaly větší počet originálních řešení, podávaly odvážnější řešení, předvedly srozumitelnější výtvarné zpracování i slovní popis řešení.

Poruchy organického původu a poruchy emocí – Na začátku výzkumu byl výskyt poruch organického původu častější u dětí s programem Začít spolu, na konci však u dětí bez programu. Důležité je uvést, že v obou skupinách se jejich výskyt snižoval.

Sociální zralost v reakcích na novou situaci – Obě skupiny dětí se zlepšovaly v navazování kontaktu s cizími lidmi, také se snáze začleňovaly do skupiny.

Závěrem šetření se ukázalo, že děti vzdělávané dle programu Začít spolu získávají celou řadu znalostí a kompetencí, jejichž rozvoj odpovídá cílům programu Začít spolu. U dětí se nijak neoslabují schopnosti, které vyžaduje běžná škola. Jejich rozvoj probíhá v bezpečném a nestresujícím prostředí, které je zajištěno převážně díky individuálním výchovně vzdělávacím postupům. Výsledky výzkumu tedy ukázaly, že kladené cíle jsou u dětí plněny a celý koncept projektu je zcela vhodný pro vzdělávání dětí.

5.1 Vlastní výzkum

Cílem mého výzkumu bylo zjistit možné problémy, se kterými se učitelky během své praxe na konkrétní škole mohly v programu Začít spolu setkat. Dále mne také zajímalo, jaká pozitiva v programu Začít spolu shledávají. Myslím si, že tento program je opravdu propracovaný a snaží se o co nejefektivnější a pro děti příjemné vzdělávání. Ale je obtížné vymyslet způsob vzdělávání, který by vyhovoval školství celosvětově. Každý národ je jiný a má jiné zvyky, jiné tradice, jiný školský systém, či osnovu, podle které vzdělává žáky. Proto, pokud se začne využívat nová metoda, mohou nastat jisté komplikace, se kterými se daná společnost musí vypořádat. Z tohoto důvodu jsem se chtěla zaměřit a zjistit jaká pozitiva a negativa vnímají učitelky na konkrétní základní škole. S programem Začít spolu jsem se poprvé setkala v mateřské škole, ve které pracuji, a velmi mne tato neobvyklá metoda zaujala. Je obdivuhodné, čeho jsou už tak malé děti schopné a

čemu všemu se mohou naučit, pokud jsou takto vedené. Samozřejmě vyučování na základní škole probíhá jinak, a proto mne zajímalo, jak tento program vnímají pedagogové na této konkrétní základní škole. Pokud zjistili malé či velké nedostatky, mají nějaké návrhy na jejich odstranění? Mojí zvolenou metodou pro získání informací byl polostrukturovaný rozhovor se zaměřením na slovní dotazování.

Problémy mohou vzniknout jak ze strany pedagogů, tak ze strany žáků, něco jim nemusí být jasné. Některá část programu Začít spolu nemusí naplňovat očekávané cíle, které jsou v programu uvedeny. Je také zřejmé, že vše potřebuje i pozitiva, proto jsem se také zaměřila, zda program Začít spolu přináší na této základní škole pozitivní výsledky ve vyučování.

Výzkum jsem uskutečnila na Základní škole ve Slatiňanech. Škola je v tomto ohledu velice inovativní a stále, jakožto rozvíjející se institut, reaguje velmi pružně na potřeby žáků. Zaměřuje se na dobré mezilidské vztahy a lásku k přírodě, a to vzdělávacím programem Škola blízka přírodě a lidem. Podporuje projektové vyučování, praktické předměty, rozvoj kritického myšlení, práci v centrech na 1. stupni, genetickou metodu čtení a matematiku prof. Hejného. Program Začít spolu mají na škole zavedený od 1. do 4. třídy a hodnocení žáků známkou je možné od 4. třídy. Na otázky svého výzkumu, týkajícího se programu Začít spolu, jsem se dotazovala celkem pěti pedagogů, které jsem vybrala dle délky pedagogické praxe a množství zkušeností, které za dané období získali. Přestože všichni respondenti byly ženy, myslím, že na faktickém úsudku mého výzkumu nemá vliv celková absence mužů pedagogů.

Výzkumné otázky:

1. V kterých oblastech programu vidíte největší pozitiva pro dítě?
2. Shledáváte v programu Začít spolu nějaké konkrétní nedostatky či nějaké chyby (problémy)? Jaké? Jaké by byly možnosti řešení problémů?
3. V jaké oblasti by se mohl program Začít spolu ještě vylepšit?
4. Jakými způsoby s Vámi rodiče spolupracují? Zapojují se do nějakých činností školy?
5. Jakou metodou zjišťujete, co se děti naučily?

Mé otázky se týkají přínosu programu pro děti, zda program Začít spolu ukrývá nějaká úskalí a jaká by popřípadě byla možná řešení. Otázky jsem se snažila volit tak, aby také bylo zřejmé, jak na této škole program funguje.

P. učitelka A

Otázka č.1 - Pozitiva	Otázka č.2 - Negativa
<ul style="list-style-type: none">- Spolupráce- Vyhledávání zdrojů- Děti pracují na tématu z různých úhlů pohledu- Je to komplexnější	<ul style="list-style-type: none">- Učitelka neshledává žádné nedostatky

3. otázka: V jaké oblasti by se mohl program Začít spolu ještě vylepšit?

„Není potřeba nic vylepšovat, je to dobré tak, jak to je.“

4. otázka: Jakými způsoby s Vámi rodiče spolupracují? Zapojují se do nějakých činností školy?

„Ani ne. Co se týče výuky, tak to vůbec ne.“

5. otázka: Jakou metodou zjišťujete, co se děti naučily?

„Takových metod je celá škála. V průběhu učení získávají okamžitou zpětnou vazbu.“

P. učitelka B

Otázka č.1 - Pozitiva	Otázka č.2 - Negativa
<ul style="list-style-type: none">- V první řadě jsou jasně dané věci, které žáci budou plnit- Děti se učí spolu komunikovat a spolupracovat- Každé dítě pracuje podle svých možností- Děti se učí mluvit před kolektivem- Učí se hodnotit samy sebe a hodnotit druhé	<ul style="list-style-type: none">- Matematika v programu Začít spolu je odlišná od matematiky prof. Hejného <p>Jaké by byly možnosti řešení?</p> <ul style="list-style-type: none">- Udělat centrum matematiky jiné

3. otázka: V jaké oblasti by se mohl program Začít spolu ještě vylepšit?

„Zatím netuším.“

4. otázka: Jakými způsoby s Vámi rodiče spolupracují? Zapojují se do nějakých činností školy?

Tato paní učitelka využívá spolupráce s rodiči hodně. Snaží se nacházet vazby mezi tématy a rodiče vtahovat do toho procesu. Vždy jí rodiče vyšli vstříc.

5. otázka: Jakou metodou zjišťujete, co se děti naučily?

„Slovní hodnocení a od 4.třídy známky.“

P. učitelka C

Otázka č.1 - Pozitiva	Otázka č.2 - Negativa
<ul style="list-style-type: none">- Centra (děti se učí, ale tak jak chtějí, v tom mají svobodu)	<ul style="list-style-type: none">- V programu neshledává žádné chyby

3. otázka: V jaké oblasti by se mohl program Začít spolu ještě vylepšit?

Paní učitelka je s programem spokojená a nemá nic, co by chtěla vylepšit.

4. otázka: Jakými způsoby s Vámi rodiče spolupracují? Zapojují se do nějakých činností školy?

Paní učitelka neví, čím je to způsobeno, ale spolupráce s rodiči se jí nedaří. V předchozí třídě spolupracovala s jednou maminkou v oblasti ručních prací, ale jinak ne.

5. otázka: Jakou metodou zjišťujete, co se děti naučily?

„Slovním hodnocením, ne známkami. Jednou za čtrnáct dní děti píší test.“

P. učitelka D

Otázka č.1 - Pozitiva	Otázka č.2 - Negativa
- Kamarádství mezi dětmi - Centra sloužila k opakování (děti si opakovaly učivo, aniž by věděly, že se učí)	- Žádné problémy nevidí, program si přizpůsobila tak, aby jí vyhovoval

3. otázka: V jaké oblasti by se mohl program Začít spolu ještě vylepšit?

„Opravdu nevím, v čem by se mohl vylepšit, protože není žádný takový mistr, jak by se to muselo dělat, jak nás to učili. Každá vyučující si to přizpůsobuje na sebe.“

4. otázka: Jakými způsoby s Vámi rodiče spolupracují? Zapojují se do nějakých činností školy?

„Rodiče nespolečně spolupracují, přestože škola vysvětlila principy a ukázala možné postupy, na třídní schůzce pedagogové trpělivě odpovídali na dotazy. Při dni otevřených dveří rodiče něco z činnosti center dokonce viděli.“

5. otázka: Jakou metodou zjišťujete, co se děti naučily?

Děti měly pracovní listy a ty potom paní učitelka vyhodnocovala, nebo si děti hodnotily své práce samy. Paní učitelka neznámkuje, hodnotí ústně nebo písemným komentářem.

P. učitelka E

Otázka č.1 - Pozitiva	Otázka č.2 - Negativa
<ul style="list-style-type: none">- Propojování předmětů (dává jim to smysl a vede je to k souvislostem)- Spolupráce- Vypracování úkolů od začátku do konce- Má to smysl- Témata si žáci vybírají dle vlastního zájmu	<ul style="list-style-type: none">- Náročnost programu- Program jako celek je svazující- Věnováno hodně času hodnocení <p>Jaké by byly možnosti řešení problémů?</p> <ul style="list-style-type: none">- Každý si to může přizpůsobit, jak chce. Při této náročnosti programu má spíše ráda jednodenní projekty a problémy by řešila aktuálně.

3. otázka: V jaké oblasti by se mohl program Začít spolu ještě vylepšit?

Paní učitelka si myslí, že celý systém center je hodně propracovaný, hodně ji to oslovilo.

4. otázka: Jakými způsoby s Vámi rodiče spolupracují? Zapojují se do nějakých činností školy?

„Rodiče se zapojují do činností školy. Například při brigádě na školní zahradě. Dále rodiče nabízejí materiály jako pomůcky, nabízejí pomoc při hlídání dětí, ...“

5. otázka: Jakou metodou zjišťujete, co se děti naučily?

„Přímým pozorováním, rozhovory, sebehodnocením, testy.“

5.2 Shrnutí výzkumu

Ve své bakalářské práci píši o vzdělávacím programu Začít spolu. Uskutečnila jsem výzkum na bázi rozhovoru. Cílem bylo zjistit, zda tento velmi propracovaný systém ukrývá nějaké problémy, které by mohly vzniknout zařazením programu do výuky běžné školy. Také mne zajímaly případné návrhy pedagogů, jak tyto problémy vyřešit. Neméně důležité je poznat, jaká pozitiva program Začít spolu přináší. Přece jenom zavést něco nového v zaběhnutém systému je obtížné a může to přinést různé komplikace. Proto jsem oslovila pedagožky na konkrétní základní škole, které už mají zkušenosti s aplikací programu ve výuce. Výsledek mne mile překvapil a nečekala jsem tak kladné ohlasy a pozitivní reakce.

První hlavní výzkumnou otázkou se dostávám k pozitivní stránce, a to k pojmenování pozitivních vlivů na děti v programu Začít spolu. Jak vyplývá z první otázky v tabulce, všechny učitelky se nezávisle na sobě shodly v odpovědích. Dle mého názoru, všechny jejich odpovědi obsáhly hlavní kladné prvky programu. Za největší pozitiva bylo označeno kamarádství dětí, dále jejich aktivní spolupráce, přínos center aktivit. Děti plní úkoly od začátku do konce, jsou schopné samostatné práce, vyhledávají informace, komunikují mezi sebou, učí se hodnotit sebe i ostatní. Mohou při výuce postupovat podle svých preferencí a tím docílíme, že je učení baví. Tohle vše je důležité pro přípravu dětí na běžné životní situace, na jejich společenské chování a v profesním uplatnění. Myslím si, že děti tak získávají jiný pohled na školu, k učení se stavějí pozitivně a všem dětem v kolektivu je dopřán pocit štěstí a úspěchu. Paní učitelka E poukazuje na pro mne velmi důležité pozitivum, totiž že předměty se navzájem propojují a děti vnímají učení jako smysluplné. Také jsou předkládána témata, která jsou dětem blízká a více je zajímají. Jedním ze základních principů výuky je co nejlepší individuální nastavení. I zde se pedagogové shodují na celkově kladném hodnocení.

K výsledkům mého výzkumu bych ráda zařadila dva články, které potvrzují myšlenky dotazovaných učitelek. První článek je z časopisu *Moderní vyučování: časopis pro nové programy v českém základním školství – Program Začít spolu v praxi*. Článek píše o zkušenostech na základní škole v Praze. Paní ředitelka popisuje pozitivní vliv programu Začít spolu na učitelky. Mají motivaci k práci, jsou aktivní a chtějí se dále vzdělávat. Také zde zmiňuje odlišnou metodu čtení a psaní, žáci se učí číst celá slova

najednou. Jak konstatovala paní učitelka v první třídě: „Tato metoda výuky je přirozenější a žáci mohou dříve vyjádřit své myšlenky.“ Rodiče jsou samozřejmě do školy zváni a na této pražské škole se spolupráce s rodiči daří, na rozdíl od školy ve Slatiňanech. Někteří rodiče pravidelně docházelí oživit hodiny například hudební nebo tělesné výchovy. Paní ředitelka také zdůrazňuje, že pro učitele je program Začít spolu hodně náročný a představuje mnoho práce navíc. Také zde potvrzuje, že program vede děti k vzájemné spolupráci, toleranci a ke kritickému myšlení. Uvádí jednu nevýhodu a tou je, že nemá disponibilní hodiny. Takže stejně jako na Základní škole ve Slatiňanech jsou i tady s programem Začít spolu velmi spokojeni a nemohou si ho vynachválit.

Druhý článek je z *Učitelkých listů – Dílna lidskosti*, autorem je Petr Roupec. K napsání zamyšlení ho dovedl jiný článek, ve kterém rodiče z jedné základní školy v Plzni vyjadřují nadšení a zcela pozitivně hodnotí program Začít spolu. Petr Roupec si sám na vlastní kůži vyzkoušel jeden den ve třídě. Na začátku se k programu stavěl skepticky, ale na konci dne třídu opouštěl nerad. Mohl zde na vlastní oči vidět všechna pozitiva, která již byla řečena, a ještě mnohá další. Žáci se těšili na činnosti, které je čekaly. Ve třídě se navzájem respektovali, pomáhali si a měli společnou radost z úspěchu jednotlivce. Žáci, rodiče a učitelka společně rozhodovali o pravidlech a budoucích úkolech. Žáci zvládli požadavky standardů vzdělávání a vědomosti dovedou i aktivně využívat. Děti jsou sebejisté a vzájemně se tolerují. „Je příjemné poznat další z řad ostrůvků, kde učení neznamená mučení, nýbrž radost, kde hodnocení není pouhé nálepkování známkou, ale skutečnou pozitivně motivující informací o vlastních schopnostech, kde věci se dějí z vůle a pro dobro všech. Bylo příjemné a povzbuzující pobýt v prostředí školní třídy, která je skutečnou dílnou lidskosti,“ napsal Petr Roupec.

Teď přistoupím k opačné stránce, zda učitelky shledávají nějaké chyby nebo problémy v programu Začít spolu. Tři z pěti učitelek, a to učitelka A, učitelka C a učitelka D se shodly, že program neobsahuje žádný nedostatek, neboť jim vyhovuje tak, jak je připravený, nebo si ho přizpůsobily podle svých potřeb. Což je opravdu velmi obdivuhodné. Učitelka E si není jistá, jestli to lze vnímat jako chybu nebo ne, ale celý program, jakožto možnou cestu ke vzdělávání, vnímá jako příliš náročný. Když jsem se nad tím zamyslela, je pravda, že učitelkám vzniká opravdu navíc množství povinností,

kteřé se v běžné škole nedělají. Samozřejmě si to každý může přizpůsobit podle toho, co mu vyhovuje, ale objektivně zhodnoceno, příprava na výuku může být jistě poměrně náročná. Učitelky by měly vymýšlet více činností na jeden den, slovní hodnocení každého dítěte vyžaduje také hodně času a v neposlední řadě se snaží zlepšit komunikaci s rodiči dětí. Paní učitelka B pojmenovala problém, na který by nebylo od věci se zaměřit a pokusit se najít řešení. Problém nastal v matematice. Matematika, již používala v centrech, byla jiná než ta, kterou používá nyní, a musela řešit výuku trochu jinak.

Třetí otázka byla zodpovězena od každé pedagožky podobně. S celým systémem Začít spolu jsou spokojené. Zatím nemají potřebu nic měnit nebo vylepšovat. Zde narážíme na další z mnoha úžasných věcí programu Začít spolu. Nejsou pevně dané žádné podmínky ani zásady, jak se musí program používat. Tento vzdělávací program je pouze vodítkem a je jen na učitelce, co si z něho vybere.

Čtvrtá otázka podala méně kladné odpovědi, než jsem očekávala. Ptala jsem se na spolupráci mezi školou a rodiči dětí, neboť na vztah rodiny a školy je v programu Začít spolu kladen velký důraz. Považuje se za velmi důležité a prospěšné, pokud se rodiče podílejí na vzdělávání svých dětí. Je jistě cenné, že se program Začít spolu snaží o propojení školy a rodiny a je důležité, aby spolu všichni komunikovali a hledali vždy to nejlepší pro dítě. Ovšem na škole ve Slatiňanech k časté komunikaci nedochází. Rodiče se příliš nepodílejí na výuce, přestože principy programu Začít spolu jim jsou vysvětlovány. Ziskají tedy představu, jak vzdělávání jejich dětí probíhá. Pouze učitelka B a učitelka E nějakým způsobem s rodiči spolupracují, využívají např. nabídky pomůcek do výuky. Slatiňanští pedagogové se snaží hledat vazby mezi školou a rodiči a začlenit rodinu do procesu vzdělávání. V tomto bodě určitě záleží na osobnosti učitele i rodičů. Nikomu nelze nutit vzájemnou spolupráci. Program Začít spolu pouze otevřel určitou možnost a je na každém, jak se k ní postaví. Ovšem spolupráce s rodiči může být komplikovanější, než se zdá. Svě zkušenosti zveřejnila základní škola v Plzni a můžeme se o nich dočíst v knize *Pozor, děti*. Na základní škole se rozhodli uskutečnit program Začít spolu v první třídě. Rodiče prvňáčků byli samozřejmě obeznámeni s programem Začít spolu ještě před nástupem dětí do školy a měli možnost se na cokoli zeptat a vše si ujasnit. Také si mohli vyzkoušet metodu vyučování programu Začít spolu. Vše se vyvíjelo velmi dobře, rodiče

vypadali spokojeně. Ovšem to se změnilo po dvou měsících. Rodiče začali mít pochybnosti, zda se děti ve škole naučí vše potřebné, jestli si ve škole pouze nehrají. Dvě rodiny dokonce své děti přeřadily na jinou školu a další dvě o tom uvažovaly. Z tohoto důvodu ředitelka školy uskutečnila mimořádnou schůzku rodičů, na které jim bylo znovu vše o programu Začít spolu řádně vysvětleno. Jak probíhá výuka, jakými způsoby jsou rodiče informováni o výsledcích vzdělávání dětí a mnoho dalšího. Na konci měli samozřejmě rodiče prostor pro své dotazy a upřesnění si případných nejasností. Potom se situace uklidnila, ale i přes veškerou snahu školy odešly další dvě děti.

V poslední otázce jsem se zaměřila na metody učitelek používané ke zjišťování rozsahu vědomostí a dovedností dětí. Všech pět učitelek se shodlo na stejném způsobu hodnocení, některé využívají nějakou metodu navíc. Hlavní metoda, která je dle mých poznatků používaná a také nejvíce doporučovaná v programu Začít spolu, je slovní hodnocení. Paní učitelka A si s dětmi hodně povídá a v průběhu učení má okamžitou zpětnou vazbu. Paní učitelka B využívá slovní hodnocení a od čtvrté třídy známkuje. Testy do své výuky zařazuje učitelka C a D. Znalosti o tom, co už žáci umí, získají učitelky i z pozorování, díky celodenní komunikaci s dětmi a z hodnocení dětí sebe samých. Je důležité umět ohodnotit sám sebe, ale i přijmout hodnocení či kritiku od ostatních.

Jak můžeme vidět, program Začít spolu je opravdu systém, na jehož základě vládne na této škole přátelská atmosféra, všichni si pomáhají, respektují se, žáci jsou vedeni k samostatnosti a zároveň ke spolupráci a pomoci druhým, což dle mého názoru naše společnost potřebuje. Vše, o čem se v debatách o modernizaci školství mluví, to, co nás učili na školách, se v tomto programu stává skutečností. Děti je potřeba motivovat, je třeba, aby je hodnocení podněcovalo k lepším výsledkům. Je důležité ve třídě utužovat přátelské vztahy, učitel by měl být tím, na koho se mohou děti obrátit a spolehnout. Je nezbytné, aby děti své vědomosti dovedly uplatnit i v praxi a neučily se vše pouze mechanicky. Škola by měla být přípravou pro budoucí život. Je mnoho myšlenek, které usilují o lepší vzdělávání dětí. Naplnění všech těchto myšlenek vidím v programu Začít spolu. Je to flexibilní systém, z něhož si učitelé mohou vybrat pouze určité body. Za velmi důležitý a prospěšný faktor považuji to, že program Začít spolu nedělí školu a rodinu na samostatné celky, nýbrž je spojuje do funkčního a spolupracujícího systému. Součástí života dítěte je přece i škola i

rodina. Pokud dítě může zažít a vidět, jak některá zaměstnání fungují, je to pro něj dle mého názoru lépe uchopitelné. Ovšem ne vždy se tato vzájemná komunikace daří uskutečnit. V obou předchozích článcích se komunikace mezi školou a rodinou dařila, ale jak jsem zjistila z rozhovoru s učitelkami na základní škole ve Slatiňanech, tam komunikace mezi školou a rodiči poměrně vážne. Také v knize, viz výše *Pozor, děti* jsme svědky nejistoty a nedůvěřivosti k programu Začít spolu ze strany rodičů. Tady vidíme, že komunikace je velmi důležitá a snaha o pochopení je potřeba z obou stran, jak od učitelů, tak ze strany rodičů. Také zde primárně hraje velkou roli přístup rodičů, učitelek a vedení školy. Ale věřím, že vše vyžaduje svůj čas, trpělivost a vytrvalost. Záleží na každém jedinci, jak bude ke vzdělání přistupovat.

Další faktor, díky kterému se žáci rádi učí, jsou nesporně centra aktivit. Skutečnost, že si mohou sami zvolit, do kterého centra půjdou a jak se budou učit, jim dává bezpochyby pocit svobody, zodpovědnosti, vlastního sebeuplatnění. Někdo by ovšem mohl namítat, že když si mohou žáci sami vybírat centra aktivit, tak se nebudou všestranně rozvíjet, jelikož budou chodit pouze do jednoho oblíbeného centra. Ovšem tak to není. Ve školce, kde pracuji s programem Začít spolu, si většinou děti skutečně vybírají stejné centrum. Ale na základních školách tomu je jinak, jak vyplývá z článku v časopisu *Děti a my – Není škola jako škola*. Děti si volí, do kterého centra kdy půjdou, avšak během týdne musejí vystřídat všechna centra. Tedy ve školách si všichni vyzkoušejí všechna centra, a díky tomu také vzájemně spolupracují žáci, kteří by jistě společné aktivity nevyhledávali. Jedná se o skutečně účinný program, který pomáhá vytvářet příznivé klima ve třídě, všichni mohou zažívat úspěchy. Pro učitelky přináší také cenné momenty do pracovního života. Práce není každodenním stereotypem, a i přes její značnou časovou náročnost mohou pozorovat, že jejich činnost má smysl.

6 Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo zjistit od učitelek na konkrétní základní škole, zdali vidí v programu Začít spolu nějaké chyby či nedostatky a jaké vidí pozitiva. Z mého výzkumu vyplývá, že je to flexibilní vzdělávací program, který může vyhovovat všem. Každý pedagog může vyučovat svým způsobem a pouze využít z programu to, co je nejvhodnějším metodickým prvkem k danému obsahu výuky. Neobjevily se žádné zásadní problémy, které by vznikly při aplikaci na této konkrétní škole. Učitelky na Základní škole Slatiňany jsou s programem velmi spokojené. Myslím, že tvůrci uchopili ty nejlepší prvky z minulosti i ze současnosti a vytvořili program, který je nastaven tak, aby jeho aplikace co nejvíce zefektivnila dnešní výuku. Nebudu přehánět, pokud bych metodu vzdělávání programu Začít spolu přirovnala k principu „škola hrou“ J. A. Komenského. Děti se učí a učení je baví. Pomocí tohoto programu se může vzdělávat každý svým individuálním způsobem a tempem, a to velice úspěšně. Děti jsou připravovány, aby zvládly nástrahy dnešního světa, dokázaly být samostatné a zároveň dokázaly spolupracovat a navzájem si pomáhat. Program Začít spolu je orientován především na děti a pedagog jej vede vždy tím nejvhodnějším způsobem. Možná tato odlišná metoda přináší požadavek na náročnější přípravu, ale výsledná práce pedagoga přináší dětem příjemnější a modernější možnosti vzdělávání. Školy zapojené v programu Začít spolu si toho jsou vědomy a je úžasné, že našly způsob, jak motivovat učitele 21. století k profesnímu růstu a dalšímu sebevzdělávání. Výuka se stává efektivnější a zvyšuje se kvalita práce žáků. Co je také dle mého názoru velmi důležité pro tento program Začít spolu, aby ho učil učitel či učitelka, která v případě překážky hledala možná řešení, jak to udělat, aby to fungovalo a ne si jen naříkat, že něco nejde.

Úspěšnost programu potvrzuje i tříletý výzkum Vliv vzdělávacího programu Začít spolu na vývoj psychosociálních kompetencí dětí v MŠ z roku 1997/98 - 2000/01, který jsem zmínila výše. Úspěšnost můžeme pozorovat i v počtu více než 60 škol, které mají program Začít spolu zařazený do výuky nebo používají některé jeho prvky. A věřím, že se jejich počet bude nadále navyšovat. Ráda bych zde zmínila diplomovou práci Petry Raffayové, která se zabývala hodnocením ve vzdělávacím programu Začít spolu. Použila výzkumnou metodu pozorování. Měla možnost vidět, jak se děti zlepšují v sebehodnocení i

hodnocení druhých. Slovní hodnocení velmi přispívalo ke kladným vztahům ve třídě plně zdravě sebevědomých dětí, které se uměly ocenit, ale také kriticky zhodnotit. Co mne na její práci nejvíce zaujalo, bylo její pozorování v první třídě, ve které byli dva problémoví chlapci. Jeden byl z dětského domova, sociálně znevýhodněný. Druhý byl velmi inteligentní, ale měl problém se začleněním do kolektivu. Tito dva chlapci se neustále hádali a provokovali. Postupem času, se nakonec i problematičtější žáci naučili určitým způsobem hodnotit sebe i druhé. Zajímavé bylo, jak ostatní žáci tyto odlišné děti přijali. Ve druhé třídě už se jim někteří snažili pomáhat. V tom také viděla paní učitelka velký pokrok. Později, díky trpělivé práci s kolektivem, žáci dokázali pochopit, že každý je jiný, lépe tolerovali vzájemné odlišnosti i to, že některé děti mají v některých činnostech úlevu. Myslím si, že na této ukázce z diplomové práce je velmi dobře vidět, jak má program Začít spolu pozitivní účinky. Ale jak jsem již výše zmiňovala, toto vzdělávání nemůže přinést takové výsledky bez úsilí, trpělivosti a snahy pedagogů. Řekla bych, že z uvedených výzkumů i z mé výzkumné práce vyplývá, že program je velmi dobře sestavený vzdělávací systém, který dítě všestranně rozvíjí. A neopomíná ani stránky, které jsou často přehlížené nebo nejsou pro školství tak důležité. Program je zaměřen na dítě, na vztah školy, rodiny a společnosti, na samostatnost dětí, na sebehodnocení a hodnocení druhých. Všechny děti mohou zažívat pocit úspěchu, a tím se posiluje jejich sebevědomí a rozvíjí se jejich myšlení. Možná jednou bude tento program na všech školách běžnou formou vzdělávání.

Celý koncept programu mne velmi oslovil a jsem ráda, že tímto stylem mohu pracovat s dětmi. Uvědomuji si, že ve školství je mnoho rozmanitých vzdělávacích systémů a alternativních škol. Každá z těchto škol se snaží nalézt tu nejlepší cestu pro dítě či žáka k jeho rozvoji. Takové inovativní školy a systémy mívají často stejné nebo podobné znaky, kterými jsou například snaha podporovat u dětí přirozenou touhu poznávat nové věci, budovat přátelské vztahy mezi školou a rodinou, rozvíjet spolupráci a komunikaci mezi dětmi nebo používat slovní hodnocení. V České republice můžeme najít alternativní školu jako je waldorfská, Montessori, Daltonská, Jenská, Zdravá škola, Lesní (přírodní) škola nebo již zmiňovaný program Začít spolu. Opravdu je z čeho vybírat a nejrůznějších systémů je mnoho. S jistotou nemohu říci, zdali žáci v programu Začít spolu jsou horší nebo lepší ale z výpovědi učitelek mohu říci, že v programu převažují pro žáky pozitiva. A zatím učitelkám převážně vyhovuje v podobě, v jaké je nyní, jak vyšlo najevo z

mého dotazování. Mně osobně v mateřské škole program Začít spolu vyhovuje. Je obdivuhodné, že program dokáže obsáhnout všechny důležité oblasti pro vzdělávání samostatného, kriticky myslícího a zdravě sebevědomého jedince, který umí spolupracovat s ostatními, umí si prosadit svůj názor a zároveň respektuje názor a odlišnosti ostatních včetně pedagogů, spolužáků a svých blízkých ve svém okolí.

7 Seznam literatury

HAVLÍNOVÁ, Miluše. Vliv vzdělávacího programu Začít spolu na vývoj psychosociálních kompetencí dětí v MŠ 1997/98 – 2000/01.

KAŠOVÁ, Jitka. Škola trochu jinak: projektové vyučování v teorii i praxi / Jitka Kašová a kol. 1995.

Kompletní učitel 21.století: Mezinárodní profesní rámec kvality ISSA, 2011

KREJČOVÁ, Věra. Vzdělávací program Začít spolu: metodický průvodce pro I. stupeň základní školy / Věra Krejčová, Jana Kargerová. 2011. ISBN 978-80-7367-906-4.

LUKAVSKÁ, Eva. Program Začít spolu jako jeden z alternativních přístupů realizovaných na prvním stupni ZŠ v České republice / Eva Lukavská 1998.

LUKAVSKÁ, Eva. Pozor, děti! (Didaktické otázky vyučování orientovaného na dítě) / Eva Lukavská. 2003. ISBN 80-86473-52-X.

Moderní vyučování: časopis pro nové programy v českém základním školství, Program Začít spolu č. 3, ročník 9 (2003)

PRŮCHA, Jan. Pedagogický slovník / Jan Průcha, Eliška Walterová, Jiří Mareš. 2013. ISBN 978-80-262-0403-9.

RAFFAYOVÁ, Petra. Hodnocení ve vzdělávacím programu Začít spolu, 2007.

ROUPEC, Petr. Učitelské listy: Dílna lidskosti č. 5, ročník 5 (1997/98).

ŠVAŘÍČEK, Roman. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách / Roman Švaříček, Klára Šedřová. 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

TRNKOVÁ, Kateřina. Psaní odborných textů: Průvodce tvorbou ročníkové práce na Ústavu pedagogických věd FF MU / Kateřina Trnková, Kateřina Lojdová, Petr Novotný, Klára Šedřová, Roman Švaříček, Jiří Zouner. 2014. ISBN 978-80-210-6863-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie: dětství a dospívání / Marie Vágnerová. 2012. ISBN 978-80-246-2153-1